

e knizky . sk

MIER DUŠE

Svetozár Hurban Vajanský

MIER DUŠE

SVETOZÁR HURBAN VAJANSKÝ

eknizky.sk

Mier duše by Svetozár Hurban Vajanský is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

I.	I
II.	9
III.	21
IV.	29
V.	37

I.

Bolo júnové ráno. Po úzkom chodníku kráčala mladá ženská vo vkusnom obleku, ktorý napriek svojej strojnosti na nedbalky upomínal; naše dámy aspoň, počítajúce sa k »dobrým« stavom, neukazujú sa takto v spoločnosti. Nuž veď ona nemusela báť sa, že stretne kritické oko. Slnko práve čo len vyšlo; na východe zaľahly šedé oblaky a neprepúšťaly slnečných bleskov. Na dateline visely šedé kvapôčky rosy, akoby stuhlé sviežosťou rána. Ich farba bola tá samá, ako farba oblakov na východe. S pravej strany chodníčka stála raž, zelená ešte, nedávno len vyklasená. Dva škrovánky trepotaly krýdelkami vo výške. Ponad hlavou včasnej pútničky šibol divý holub svojím priamym, tuhým letom. Za chvíľku nasledoval druhý. Iste párik.

Chodníček medzi roľami ústil do lúky. Malinké topánočky nedovolily dáme ďalej — sotva pokročila do trávy, hneď pocítila vlhkosť rosy. Preto zastala a obrátila sa k roliam. Aká krása zjavila sa jej očiam! Na pravo tiahlo sa vysoká pohorie — ľahká hmla ležala na bokoch horských velikánov a liezla po ich bedrách do výše. Biele steny dedinských domkov odrážaly sa od zeleného poľa. Úzky pruh poľnej cesty vtekal do doliny. Na ľavo neprehľadná diaľ. So zvýšeného stanoviska, na ktorom zastala, mohla dobre, pozorovať, ako sa rovina tratí bez stopy v diaľke. Pred ňou ležala dedinka s pekným prízemným domom — až pripekným pomerne ku svojim susedom. Veľké obloky obrastené boli divým viničom, ktorý ťahal sa až na strechu. V záhrade sviétily na týčkach sklenené gule, biele, červené a belasé. Bol to dom panský, ktorý pred chvíľkou zanechala.

Eugenia Malinská bývala tam u svojho strýca, Jána Hrabovca, ktorý ju pritúlil po hrozných zkuškách životných. Ešte v útlom veku vydali ju za Malinského, ktorý vedel svoje zhubné náruživosti ukrotiť len na čas, keď sa o jej ruku uchádzal. Krátkozrakí rodičia dali sa omámiť skvelému menu: Eugenia odohnaná bola takmer od bábik a vedená k oltáru Skoro po svadbe ukázal Eduard Malinský svoju opravdovú prírodu. Prvá, svieža mladost spolu s celým majetkom Eugenie stala sa obeťou človeka nehodného. Po trojročných mukách osvobodil biednu stvoru sám. jej tyran . . . stroviac ostatky ženinho imania,

ztratil sa . . . Už na druhý rok žije Eugenia u strýca (rodičia jej pomreli náhlo) a ešte neprekročila 22. rok života, na ktorý prestala robiť nároky. Prvé časy po odchode Eduardovom zmocnila sa jej akási mŕtva resignácia. V tichej melancholii chodila po priestrannom dome strýcovom, vysluhovala ochotne každého, ale zväčša stránila sa spoločnosti. Bola zabitá a unížená. Jej ženská pýcha bola pokorená, šťastie zničené, postavenie spoločenské neisté, neurčité . . . Avšak čas letel, hlásila sa mladosť k svojmu právu. Hrozné prežitie okamženia obtáčaly sa do hmly ... vnútorná životná sila kriesila sa z temného zamretia. Eugenia počala dýchať.

Ján Hrabovec patrila k dedinským politikasterom, ktorý pre samé stoličné intrigy zabudol sa oženit, zabudol múdre riadiť svoj nemalý majetok, ale nezabudol nikdy kandidovať pri najmenej príležitosti na najrozmanitejšie úrady a hodnosti, keď sa uprázdnilo. Jeho sestra, Karola, riadila domácnosť pomocou starého Fridricha Kremeňa, ďalekého príbuzného, ktorý pocestoval bol v mladosti Nemecko a zavádzal do hospodárstva novoty, stojace mnoho peňazí, ale o užitočnosti ich bol iba sám presvedčený. Tak dal dopraviť sejací stroj, dobrý do rovín a do mäkkej pôdy, avšak nesúci na naše vršky, ktorý sa pri prvej sejbe tak dokonale porúchal, že ho nevedeli vyliečiť zámočníci na desať štvoročných míľ v okruhu. Dlhो stál pod kôľnou, až sa nad jeho zubami a okutím smilovali cigáni,... nakuli klinčov a predávali Fridrichovi tucet za groš! Pani Karola zato bola príkladnou hospodyňou ... ona bola i najbohatšia v celej Hrabovcovskej familii. Jej otcovský podiel bol nenarušený a zrástol ešte testamentom neobehého manžela, ktorý ju odumrel pred pätnásti rokmi. Vo veľkej skrini, po matke zdedenej, chránila svoje papiere a vedela ich obrániť od všetkých nápadov bratových. »Veď nevezmem nič do hrobu,« hovorievala, »ale zakiaľ žijem, chcem byť paňou.« Jej panstvo pozostávalo iba v povedomí, že niečo má — užitočnosť nevedela svojich dôchodkov, ale prikladala ich ku kapitálom.

Eugenia Malinská dlho kochala sa sviežosťou rána. Šedé oblaky vyzdvihly sa do výš« a slnko zasvietilo jarko. Rosa na dateline ziskrila sa, každá kvapôčka premenila sa razom na diamant. I škovránky počaly veselšie švitoriť: osvietily ich slnečné žiare, ako tú rosu. Hmly roztavily sa a celý kraj prijal jarejšie rysy. Tvár Eugenie bola svieža, ako to ráno. Nežný rumenec sadol jej na lice, veľké, snom občerstvené oči žiarily veselo. Iba kolo úst sídlil ľahký tieň prestátých bôľov. Mladá pani žiarila vyvinutou krásou, pri ktorej ľahko zabudnúť na pel prvých, panenských liet. Akási neha dýchala z jej osobnosti: bolo znáť, že

ač práve prešla školu života, že to bola škola živelných pohrôm, zovnútorých nerestí, ktoré dotkly sa síce bôlne citu, ale nevládaly roztrhať dušu a hodiť do zožierajúcej biedy. Nešťastie, ktoré sme si sami zapríčinili, žerie viac útroby naše, než nerest, ktorá k nám pristúpila náhodou alebo vinou iných. Manželstvo jej bolo nešťastné. Ona podala Eduardovi ruku, sotva že prekročila pätnásty rok a vtrhnutá bola z detinského sveta v drsnatú, nepeknú skutočnosť. Nežila, ale vegetovala. Vývin jej bol akosi pretrhnutý, zastavený ... Možno, len na čas. Ako nešla za Eduarda z lásky, tak si ho ani vážiť nemohla. Celej hĺbky takéhoto nešťastia ani nepochopovala, pokým on zúril proti nej a sebe. Avšak živý cit povinnosti pútal ju k nemu. Marné byly všetky námahy rodičov pretrhnúť nešťastné spojenie. V úzkostiach očakávala muža z bujného hulania, na kolenách prosila ho, aby premenil svoj život. Až konečne sám prevral všetky sväzky, cítila i ona na duši oblahčenie. Jasné svetlo svobody padlo jej v dušu, život počal k nej bližšie pristupovať, ale život okaličený, necelý, otrávený.

»Tak skoro vstáva milostpani!« ozval sa za ňou sonórny hlas. Eugenia sa trhla a pokročila dva kroky napred, nezrúc sa.

»Veď sa snáď neľakáte dobrého súseda,« pokračoval vysoký mladý muž, hodiac pušku cez rameno. »Ale dumy vaše ranné musely byť veľmi hlboké! Brodím lúkou, a krok môj nepatrí k ľahkým, vy ste však nič nepočuli. Dosavád som myslel, že mladé dámy len pri mesiačku upadávajú do sentimentality. Na vás, ako vidím, účinkuje i mladé, jasné slnko podumne! Spievať, zavýskať si svedčalo by za takého krásneho rána.« A mladý muž zavýskol si z plných prsú, až sa ozvaly neďaleké hory. Jeho vysoké čižmy byly zarosené. Na barnavej tvári žiaril úsmev. Mladá sila len tak kypela z jeho mohutnej postavy. I v posunkoch mal niečo prísno určitého, nezlomného. Keď hodil rukou, bol si presvedčený, že by bola zlomila každý odpor. I hlas jeho bol v prirodzenom svojom tečení silný a menil sa v hrmotný, keď vravel s citom alebo v hneve. Sú to všetko vlastnosti, nezodpovedajúce povšednému ženskému vkusu, ktorý zväčša ľpí na povrchnosti.

I sama Eugenia nebola milo dojatá neočakávaným stretnutím sa s Aristidom Sokolom, ktorý nadto stál vo večnej potŕžke so starým Hrabovcom, rád sa posmieval ženským a málokedy nosil golierik. I výrazy jeho neboly vždy so zvláštnou jemnosťou volené, ba prihodilo sa, že časom i hurtovne zahrešil, nehládac na prítomnosť nervósnych dám.

Aristidov novofoundlandec priblížil sa k Eugenie, vystrel predné dlapy a

položil na ne svoju krásnu veľkú hlavu, ktorej srst ligotala sa v lúčach ranného slnka. »Osman, Osman,« zavolať na psa pán, »nože neľakaj spanilú susedku! Dost, keď to urobil tvoj negalantný pán!«

Eugénia zohla sa a pohľadila svojou podlhovastou rukou hlavu Osmanovu. Bolo znáť, že to robí v rozpakoch.

Aristid zasmial sa hlasným, srdečným smiechom, vystupujúcim voľnými vlnami z prs. Tak smeje sa iba zdravý človek, zdravý na tele i duši.

»Nášiel si milosť, Osman! Nože primlúv sa i za mňa!« Aristid pristúpil k Malinskej a schytiať jej rezko ruku, pozdvihol ju ku svojim ústam, len málo sa nakloniac.

»Kto by sa nazdal, že vás tu najde!« prehovorila konečne Eugénia; s jej líc zmizol už rumenec a vážna, tichá melancholia sadla na jasnú tvar »Kamže tak včasne!«

»Pozerám pole a teším sa budúcej úrode! Hja, milosťpani, vy nepochopujete sedliackých radostí! My žijeme v svojich rastlinách a v svojich hoviadkach! Pardon, zas som obrazil nežné úško! Nuž ale tak je. Môj býček, ktorý mi zdarne rastie, je mi taký milý, ako vášmu strýcovi županova pochvala alebo vám vodový Marlittovský román. Avšak zato postrádame šťastie byť obľúbenými pred vašimi jasnými očami. Voľba je síce ťažká, avšak konečne len predsa býček zvíťazí.«

Eugénia cítila nevrlosť. Samota za krásneho rána hojivo vlivala na jej ešte celkom neupokoženú dušu. Harmonia prírody, jarý život zôkol-vôkol, odmeraný tlkot tepny vniesol ju do spokojného, ba skoro blahého pocitu. Ona sala chladistý vzduch rozkošno, zabudla na bôle, vyhodila zo srdca všetky starosti. A v takomto zriedkave šťastnom rozpoložení ducha pobúrila ju Aristid, ktorého pohľad jej bol priostý. Z jeho očí svietil posmech a zle utajovaná výčitka. Čo ako smelo hľadela do očí strýca a tetušky, čo ako cítila svoju nevinnosť, v prítomnosti Aristida, jeho otvoreným, voľným chovaním sa cítila sa byť stiesnenou, nevoľnou, skoro vinnou. V jeho prítomnosti zkrslý pred dušou mladej ženy desné obrazy. Ukázala sa jej vychrlá postava Eduarda, jeho vpadlé oči, odryvisté, temné reči, jeho nepokojné, křčovité pohyby, jeho nízke smýšľanie ... a všetky nevysloviteľné muky, ktoré pocíti jemnej povahy žena, pripútaná k boku zverského muža, zverského nie len v jednom ohľade. Ako to nemohol nepozorovať bystroumný Aristid? Jestli pozoroval, kdeže nabral dost tvrdosti a záškodníctva tešiť sa na útrapách ženy, ktorej celú otvorenú históriu tak dobre. poznal a iste i mnohé taje šípil.

»Už ma budú čakať k raňajkám,« riekla Eugenia rýchlo a podala mladému mužovi ruku.

»Smiem vás odprévať?« pýtal sa Aristid vážnejším už tónom. Snáď pozoroval tieň, ktorý zasmušil jej tvár.

»Veď je chodník taký úzky.«

»Dost pre nás troch,« s úsmevom poznamenal Aristid a pobral sa za ňou. Krok Ženkin bol ako beh dlhých morských vln: ona išla bez šumu, v okrúhlych líniach. Junonská jej postava hladko vlnila sa, hlávka pohybovala sa k predku labutím pohybom. Mnoho vyráža sa u ženských v chode. Aký rozdiel je medzi natrhým, nestálym chodom mladej jastreny a nepovedome jarým, prelestným cupkaním prirodzeného decka, ktorému mať príroda vdýchla nežnosť a sviežosť?

V záhrade pod veľkým orechom stál už bielo prikrýty stôl s raňajkami. Karola netrpelivo očakávala svojich. Mladá slúžka, Marka, v modrej sukienke so spustenými vrkočmi bežala prichodzím oproti. Ján Hrabovec vytrčil šedivú hlavu z obloka. Zlatá kvastla jeho nočnej čiapky odvisla na ľavo. Zakašľal hrmotne a zmiznul v izbe. O chvíľu prišiel Kremeň a sadol ku káve. Aristid sa s ním privítal, a natiahnuc sa, zavolał do obloka: »Pán sused ešte v perinách! Krapinová vám odpadla! Muzika len tak hučala celú noc na slávu Wernerovi.«

»Zprepadené Nemčisko!« zahrmel Hrabovec a vystrčil zas hlavu z obloka. Oči sa mu blýskaly, fúzy mal naježené, ba ešte i zlaté nite kvastle na čapici zdaly sa ježiť.

»Ženka, Ženka!« zavolala tetka Karola na Malinskú, ktorá išla sa preobliecť do svojej chyže. Keď prišla k spoločnosti, bola oblečená v čierne šaty, ktoré zdvíhaly belosť jej tvári. I jej oči zdaly sa byť väčšie, jasnejšie. Silný vrkoč vinul sa jej okolo hlavy na spôsob diademu.

Hrabovec vylúpil sa konečne z diery. Sotva pozdravil Sokola a sadol do drevenej stoličky s ramenami. Dlhú fajku, už napchatú a prichystanú, oprel k sebe o stolicu.

»Veru tak,« tichým, nápadne tichým tlumeným hlasom obrátil sa Aristid k Hrabovcovi; »všetky vaše námahy išly do vetra. Vince už tiež krúti, Pitelesovi vypovedal Werner arendu, tam vtáčik! Sedľač pije, až sa hory zelenajú! Iljen Verna! počul som už i v Žlabinej. V Ráztokách veje Wernerova zástava na rychtárskom dome, o vašom Kropáčim ani chýru.<<

Sokol pokazil Hrabovcovi raňajky. Bol on tuhý privrženec Kropáčiho pri snemovej voľbe — prečo, nevedel sám, veď jeho protivník Werner bol práve

taký mameluk, ako Kropáči. Musíme uznať blahorodnosť Hrabovcovu: pre nízke osobné záujmy nevrhol sa do prúdu agitačného, ale ani pre vysoké idey a skalopevné presvedčenie. Jemu väzela kortešačka v krvi, ináč nemohol. Čez celý čas bezvolebný bol lenivý, ospalý, ba apatický. Keď sa už blížil volebný ruch, ožil a osvežel, ako chytený kapor, ktorého nazpak do vody hodia. Celá jeho postava vzpriamila sa, nozdry rozšírily sa, oči dostaly blesk. Uňho boli kortešačka športom; a ako vieme, patrí medzi drahšie športy, hoci iste nie medzi šlechtné.

Ani nestačil Hrabovec pokojne vykúriť svoju dymku, už kázal priať. Ostatní sedeli ešte v tieni orecha, keď on už vyšiel vyfintnený z izby. Striebróm okutú palicu držal povedome v pravej ruke, ľavou si krútil fúzy. S mladistvou silou vysadol na bričku a zmiznul bez odbierky s očú svojich ľudí.

»Starý chlapec!« poznamenal Aristid dost nezdvorile. »Naši ľudia prichádzajú mi ako chlapi, hrajúci sa na pandúrov a zbojníkov. Hračka, hračka je to všetko. Rád by som vedieť, aký je rozdiel medzi Wernerom a Kropáčim? Werner je tajný úžerník, a Kropáči je defraudant. Pravda, subtilný defraudant, ktorý kradne poctive, blahorodne. Biedne kreatúry! Zabudli ctnosti starých čias a naučili sa iba podlosti nových. Či sa vyplatí Hrabovcovi, ktorý je muž čestný, márníť sa pre jedného z týchto oblažovateľov takzvanej vlasti? Keby radšej plel svoju repu a oral svoje role!«

»A prečo sa pán Sokol zaujíma za Ladislava Toryského?« ozval sa Fridrich Kremeň, namočiac kus cukru do vodového pohára. Oči jeho uprely sa tázave na Sokola, cukor podržal niečo viac ako mal, rozmočil sa, utrhol a padol na dno pohára. Drobné perličky vystupovali rýchlo hore vodou.

»Nezaujímam sa tak veľmi! Avšak prosím rozdiel robíť medzi ľuďmi rázu Toryského a medzi hubáčmi rázu Kropáčovského. Toryský ide zastupovať ľud nie pätou, ale dušou. Toryský bojuje slovom a nie špiritusom, Toryský miluje ľud, o ktorého dôveru sa uchádza, vy však všetci, i s Hrabovcom, ľud opovrhujete, nenávidíte! Ja vyznám, že sám necítim s naším chrapúnstvom veľkých sympatií. Mňa vychoval cudzí svet a cudzie pochopy doniesol som sem. Preto ani nežiadam, aby mňa ľud nosil na rukách a kričal mi iljen! Hanbil by som sa ako pes, keby som si mal kupovať takéto pokriky! Ja mu dávam jesť, ja učím ho o pár colov hlbšie orať, zaopatrim mu lepšie semeno (pravda, nie darmo) a s tým je basta! Toryského volajú panslávom! Eh bien! Nech si je hoci raráškom z horúceho pekla, ale je entusiastom za myšlienku. To si treba vážiť! Naša takzvaná intelligencia je hnusná sberba, nemajúca ani toľko oprávnenia jestvovať, ako

hen tá kopriva, ktorá tak bujno ovíja veľkopanský plot! Čistili by ste radšej svoje dvory!»

Kremeň sa rozsrdil. »Zase professorujete, pán sused, a to vám nesvedčí! Ja sa už tridsať rokov trápiť! Ďaleká cesta vaša ešte, keď chcete prekonať, čo som prekonal ja!»

»Tridsať rokov robiť hlúposti, nestojí deravého groša!» silným hlasom zahrnel Sokol a vstal. Tvár jeho podbehla ľahkým rumencom. Bol veľkým nepriateľom prázdnych slov. Kremeň nevydržal jeho nápadu. Ochabol a stíchol. Karola pohla sa nepokojne na stolci, Eugenia, nemilo dotknutá hrmotným rozhovorom, oprela sa o operadlo stolca a hľadela úporno pod stôl. Už chcela brániť svojich pokrevných, ale nevládala — silná príroda Sokolova držala myšlienky na úzde. Nevdojak cítili všetci mocný vliv tohoto podivného človeka.

»Medveď,« pomyslel si Kremeň.

»Ešte i panslávov opováži sa zastávať,« podumala Karola, pyšná na svoj zemiansky pôvod. Ženka cítila tesknotu, ba akúsi bázeň, ale určitá myšlienka nezkrsla v jej hlávke.

Aristid Sokol sobral sa. Strmým krokom šiel chodníčkom k lúkam. Slnko bolo už hodne vysoko, blesky jeho vypily už rosu. Oblaky zmizly za obzorom a jasné nebo smialo sa vo svojej letnej sláve. Divé holuby vracaly sa od dediny. Sokol strhol pušku s pleca, namieril a v tom ozvala sa rana a za ňou brech novofoundlanca. Holúbok, máchajúc už len jedným krídelkom, padol do däteliny.

»Tyran,« zašeptala Ženka; »nemá smilovania nad úbohým tvorom! Načo mu smrť tohoto vtáčka?«

Kremeň šiel do dvora k sluhom. Marka hádzala husiam zelinu. Dvor Hrabovcov nebol v najlepšom stave. Polámané pluhy, vyštrbené brány ležaly krížom-krážom pred hospodárskymi stavbami, veľmi solídne stavanými. Z nečistého chlieva vystrkovaly rypáky tri svine, neošarpané tela behalo dvorom. Lenivý starý paholok sedel na prahu kravskej maštale a koval kosu na malej nákove, vbitej do špalka. Keď spozoroval Kremeňa, počal rýchlejšie tĺcť kladivkom, i cvengot bol živší a ráznejší. Kremeň pozrel do koňskej stajne : z tmy zarehtalo naňho Žrieba a strčilo hlavu medzi mreže dvier. So spokojnou tvárou vrátil sa Kremeň do záhrady a sadol do kresla. Panie boly už preč. Hlava starého ekonoma počala sa kloniť k predku. Zaspal.

»Marka,« zavolať tichým hlasom sedliak s kosou na ramene, oprúc sa o nevysoký parkan dvorový. Marka odhodila ľavou rukou vrkoč s prs a hádzala z opálky ďalej zelinu husiam, ktoré so štebotom strkaly hrdlá dohromady. Jedna

húska sa nasrdila na druhú, ktorá jej uchytila zpred zobáka potravu, zagágala a chytila kmínku za vrch hrdla. Biele pierka rozletely sa dvorom.

»Marka,« opätovoľ šuhaj, vysoký, driečny Pavel Ruža, slúžiaci u bohatého sedliaka Martina Kalinu.

Tu sa Marka ohliadla. »Čo chceš, Pavle? Choď po svých!«

»Príď na nedeľu k muzike, Marka; mne je už ľúto!«

»Nepatrím už medzi vás!« zaštebotala ľahko Marka; »obsluhujem pani veľkomožnú! S Pánom Bohom, Pavle, choď len k Zuze, ktorej si dal voňačku.«

»Ale, Marka, veď mi je Zuzka rodina! Nesrd sa! Prijdi!«

Marka neodpovedala, hodila husiam ostatnú hrst a zmizla v dome. Pavel Ruža hľadel smutno za odchádzajúcou. Jej suknička strojne sa opálala a šumela okolo kordovánových čižmičiek. Odkedy odohnali chyžnú Nemku pre ztratené strieborné lyžice, prestala Marka boso chodiť, obsluhovala obe panie dosť zručne. K ťažkej robote najatá bola iná. Iste ztadiaľ tá pýcha oproti dobrému Pavlovi.

II.

Aristid Sokol prišiel na obed domov dosť namrzený. Býval asi hodinu od Hrabovníka v dedine Kokavke. Dedina ležala v úzkom záreze, pretekanom bystrinou, ktorá svojimi kryštálovými vlnami ťahala jeho stupy, mlyn a malú síce, ale dobre sriadenú papiereň. Za zárezom prestieralo sa pole mierno zvlnené návršiami. Tu bola jeho orná pôda v jeden kus zcelkovaná. Keď si išiel dolu bystrinou, s oboch strán ob-rastlou olším, zjavyli sa ti lúky, ktoré teraz stály vo svojej najvyššej kráse. Zeleň ich bola sytotuhá, až oku lahodila: človek cíti pri pohľade na krásnu lúku zosilnenie očných nervov. Sokol pestoval lúky so zvláštnou pozornosťou a pilnosťou, v čas suchoty ovlažoval ich kanálmi, ktoré dľa vlastného plánu založil. »Lúka je zvláštny dar,« hovorieval, »vďačná ako krava, pekná ako kôň a užitočná ako ovca.«

Na Kokavke stál starý dom, zmodernizovaný novým pánom. Dolná čiastka náležala čeladi, na poschodí býval pán, »bližšie neba,« ako sa vyslovoval. Jeho pracovná izba podobala sa malému arsenálu. Po stenách visely pušky a pištole najrozličnejších tvarov, handžár križoval sa s tureckou krivulou, indiánsky luk s tulom susedil svorne s revolverom včerajšej konštrukcie. Ba i krátky osten Eskimákov a tomahavky delavarské boly tam neďaleko budzogaňov, akými prebájajú si Negri vzájomne kučeravé hlavy. Krásne vyrobené kožušiny z divých zverov a dve veľké brká z kondora dopĺňovali zbierku.

Aristid mnoho zkusil v živote. Povrchný pozorovateľ nebol by uhádol, že tak mnoho búr prehrmelo nad hlavou veselého, jarého muža. A predsa zkusil viac, než ktokoľvek v kraji. Synovi bohatých rodičov pozvolené bolo žiť v meste universitskom na samostatnej nohe. Neobmedzená svoboda upevnila jeho ráz, vdýchla na dušu jeho pel mužskej otvorenosti, naučila ho panovať nad inými i nad sebou. Raz len popustil sám sebe úzdu ... a tu počal sa rad krutých zkušok, lebo keď pomýli sa silný, teda sa silno pomýli. Padol do tenat nemilosrdnej kokety ... horúca fantázia mladosti a rujná krv ohlušila rozum i prosby dobrého otca. On schytil sa s ňou svetom, prestal študovať, zabudol na rodičovský dom a svoje povinnosti. Za pol roka otrezvel v dolnej Itálii, kde mu ušla zbožňovaná ženská, keď sponzorovala, že sa o ňu zaujíma bohatý anglický cestovateľ. Domov

sa vrátiť ako zablúdený syn — nedovoľoval mu falošný stud. Šiel ďalej ... Nerád rozprával o svojej desaťročnej púti. Do hluku istého južno-francúzskeho mesta došla mu zpráva o smrti otcovej. K bólu nad smrťou otcovou, ktorú iste jeho tuláctvo priskorilo, prišla až chorobná túžba po otčine. S výšin svojej túžby uzrel svoj vrškovaný kraj — zalomil kolesá a letel rovno domov — na mohyly svojho otca. Plač jeho nad sviežim hrobom bol srdečný, dušu očisťujúci. Gazdiná Kristína rozprávala mu, ako mu otec už dávno odpustil, ako v posledných hodinách modlil sa za jeho blaho. »Môj syn má v sebe zdravé zrno, on neztratí sa vo svete,« hovoril pred smrťou starý Sokol; »a keď si pohulá do vôle, príde na môj hrob. I mňa nosily túžby ďaleko a široko... konečne uznať som musel, že žiť, opravdove žiť možno iba tu, na tejto hrude otcovskej. I jeho čas príde.«

Aristid stenčený majetok očistil od dlhov šťastným predajom malej čiastky hôr, zariadil si vzorné hospodárstvo, použijúc múdre zkúsenosti pohnutého života svojho. Z jeho hospodárskych strojov nekul more lacné kince. Duševne zotavený, prilnutím k otcovskej pôde uspokojený, ozdravený úprimným vyznaním svojich vín, neztratil nič z jasnoty a priehľadnosti svojho svobodného rázu. Len v jeho chovaní prerážal časom smelý, dobrodružný tón, ktorý sa tak podstatne líšil od tónu, panujúceho u »intelligencie« okresej.

Preto nepožíval veľa lásky na okolí, najmä u žien, ktoré chodily ako obrázky, vystrihnuté zo starého módného žurnálu, a predsa strovil polovičku dôchodkov svojich mužov na stužky, čipky a hodváby. Mužovia nedôverovali mu preto, že neplával večne v politike ako oni, a jestli i zabŕdol do politiky, teda kritisoval nebezpečne vládu, všetky politické a správne pomery a nadal samému županovi do chrapúňov. »Nič mu nenie sväté,« hovorili páni na županskej hostine po stoličnom výborovom shromaždení. A veru Aristidovi nebola ani len stoličná hostina svätou. »To je vaša hlavná robota,« riekol raz na podobnej hostine hneď po toaste županovom, keď škripely nože a vidličky po tanieroch. »Narádzam vynechať nepotrebný prídavok výborovej porady a sísť sa prosto k Čiernemu Orlu.« Mnohí zase považovali ho za prizrčenca slovenskej strany, ktorá mala v stolici niekoľko ľudí. Jedným slovom mnohí ho nenávideli a niektorí sa ho i báli. »Vymreť musíte najprv, šlendriani a omáčkovi rytieri,« hovorieval často so smiechom, »jestli má ožiť tento vami prznený kraj! Niet človeka v celej stolici, čo by bol hoden deravý turák. Niekoľko akotak rozumných, ale nevládných našiel som medzi panslávmi. Ale aj to sú babráci! Na zdravej postati stoja, a nevedia vás znihilovať! Na miesto, aby vám vykrútili slabé väzy, lietajú po oblakoch a plazia sa po kriváňskych skalách! Z toho tiež nič

nevyjde. Až na česť a čistotu rúk, patria tiež do starého železa, rectori akísi!« A tu odpľul srdito.

»Máte hosta, milostpane,« oznamoval na prahu sluha vchádzajúcemu pánovi. Hosta nenašiel Aristid v chyži, zato však nevelký kufor ležal v sieni, pri ňom široká mapa a rebríček. »Prosili, či by si nesmeli svoje veci tu u nás složiť, lebo nedôverujú krčmárovi Židovi. Ale sami išli k nemu na obed.«

»Zavolaj ho sem, Janko; uvidíme, čo to za ťažného vtáka.«

Sokol složil pušku s pleca a povesil ju k dlhočiznému diaferdanu. Onedlho prišiel host.

»Ludovít Záhorec,« predstavil sa neznámy a vyhovárал svoju smelosť. Sokol uprel na príchodzieho strmý pohľad.

»Rád som, keď vidím dobrú tvár,« zahovoril veselo hostove výkrutky a, poloziac mu ľavú ruku cez plece, viedol ho do izby.

Prichodzí mal naozaj dobrú tvár, jednu zo šťastných, ktoré na prvý pohľad budia sympatiu a dôveru. Nebola pravidelne pekná, ale svit živých očí zjasňoval ju akoby kúzlom. Mäkké Črty splyvaly v jasných líniach. Za pol hodiny boli dvaja mužovia v živom rozhovore. Záhorec podal stručne svoj Životopis, a jeho slová znely základným tónom pravdy. Bol profesorom, lekári zabránili mu vyučovať pre slabosť prs. Šťastný bol natoľko, že mohol zákaz respektovať. Otec jeho zanechal mu veľký mlyn, ktorý toľko vymlel, že mladý učenec nebol nútený hltat školský prach. Nerád lúčil sa so svojim povoláním, ale po niektorom čase spriatelil sa s voľným životom. Počal oceňovať svoju nezávislosť, zimu trávil na juhu alebo v sídelnom meste a letom cestoval.

»Tam na ženevskom jazere prišlo mi do hlavy: nuž ale, človeče, ty blúdiš svetom, lámeš jazyk i nohy v mori cudzinstva, a svojho kraja nepoznáš. Nuž vzal som svoju mappu — pardon, zabudol som vám povedať, že som fušerom, nattrhlým fušerom v kresličstve, ba i paletou narábam z dlhej chvíle — a túlam sa po Hornom Uhorsku. Namiesto talianskeho hmyzu trápia ma tu v rodnom kraji židovské krčmy a ich zápach — nuž ale všade sa niečo najde. Pravdu vy- znajúc, nikde som tak neokriak, ako tu. Tatry majú svoj zvláštny ráz, ony hovoria k nám živšie, bezprostrednejšie než Alpy. I tužka moja lepšie poslúcha tu. Okrem toho nestretnáš sa tu zakaždým krokom s cestujúcim kollegom.«

»Dovolíte — vaše kresby —«

»Nestoja za reč, sú nedokončené, púhe náčrtky.«

»Prosím, som nepovolánym priateľom u- menia.«

Ludovít doniesol svoju mappu. Pred očima umného Aristida otvorila sa

drahocenná sbierka pôvodne kreslených, hlboko pocítených náčrtkov. »Súľovské skaly!« zavolať udiveno; »ach, aká krásna, malebná skupenina skál!«

»Veď som za ňou liezol na skalinu, ako divá koza!«

Veľmi páčila sa Aristidovi partia u Štrbského Plesa. Badal, že má pred sebou ochotníka síce, avšak nevšedných darov. Zvláštne živo byly poňaté výjavy z ľudu. Tu spievajúci pasák nad Váhom, tam skupenia sedliakov, idúcich z trhu a dobre ochmelených. Aristid videl tvorenie a potešil sa nad svojím hosťom. Čez celý týždeň vodil ho po okolí, vliekol ho do dolín, na skaly, do hlbín hory. Ludovít pilno kreslil; keď mal jeho hostiteľ prácu v poli, sedel doma, popravoval a doplňoval kresby. Časom, najviac nocou, sedel pri stole a písal ... O tom však nevedel Aristid. Raz mal ísť ďaleko do hory, a preto vstal o tretej. V izbe Záhorcovej sa svietilo. »Ba či neonezdravel,« pomyslel si a rýchlo vyletel po drevených schodoch ku chyžke. Za- klepal. Nik mu neodvetil. Pomaly otvoril dvere. Host sedel pri stolíku a písal.

»Spať, spať, pane maliar,« zavolať veselo. Záhorec pozrel rýchlo na hodinky.

»Opravdu, už čas!«

»Druhí ľudia teraz vstávajú, keď páni umelci hrbia sa ešte nad stolíkom. Čože máte takého pilného?«

Ludovít sa trochu pomiatol. »Ach, trápi ma časom myšlienka, a trápi tak dlho, počím ju nenapíšem!«

»Tedy i spisovateľ! Zase nové zvláštnosti u vás odkrývam. A to ste mi ani neriekli!«

»Nestojí za reč! Vrtochy, nič inšie.«

Medzi mužmi povstalo čez týždeň ozaj úprimné priateľstvo. Umné, niečo fantastické reči Záhorcove bavily Aristida, jeho vrelý cit rozprúdil i v ňom krv. A tak nič nebolo v tom nemiestneho, keď hostiteľ pristúpil k hosťovi a, oprúc sa ľahko o jeho plece, hodil okom na papier. Skoro však obanoval. Cítil, že to nebolo milé Ludovítovi.

»Ach! vy píšete po slovensky! Aká zriedkavosť od takého umného človeka! Mohol som to síce badať na spôsobe vášho vyjadrenia.«

»Časom — iba hračka,« riekol Ludovít, ale celá mocná struja krvi hrkla mu do tváři! Tak ďaleko sme ešte, že umní ľudia, ktorí nechcú lebo nevedia byť martyrmí, začervenujú sa, keď ách prichytia pri slovenčine. Načo si robiť illusie! Povinnosť básnikova je načrtať odlesk skutočnosti. Ona sa vám nebude páčiť, drahí čitatelia, ona vám bude odporná, ba snáď obrazí váš cit! Cupy-rupy, cupy-rupy! veselo tlčte na moju hlavu! Nech trpí ona tiež, keď srdce už

tak mnoho pretrpelo. Azda dá mi Boh milosť, že poukážem na chodník, po ktorom by kráčať mal náš spisovateľský podrost. Azda nemilosrdné slová moje a bezohľadné odhalenie rán našich bude blahonosným liekom. Keď na to myslím, preklínam slabosť svojho pera. V mysli varí sa a vrie divým klokočom, v duši zrejú sarkasmy, pred okom tmolia sa mi postavy života nášho pekné i špatné! Ale ruka moja je slabá, ona hádže na papier namiesto mäsitých, skutočných postáv iba mdlé tiene. Nuž dobre, snáď príde duch, ktorý vyplní moje kontúry. Áno, Ludovít hanbil sa, keď ho prichytil Aristid pri slovenčine, a predsa bola duša Ludovítova čistá, ako prameň vo Vrátnej, a Aristid, muž ne- predpojatý a otvorený. Kde váži chyba? V nás našej podlosti, bezcharakternosti, možno, i nešťastí. Osud utlačených, nevoľných!

Táto epizóda odokryla pred skúmovým okom Sokola novú stránku u priateľa. Dlho rozmýšľal o tom v horách, kde jeho ľudia rúbali mohutné jedle. Neprišiel záhade na kľb, no jeho záujem o priateľa vzrástol a prehľbil sa.

Medzitým, čo dvaja mužovia žili v dobrej shode, kolovaly okolím pestré chýry o Sokolovom hostovi. Tu povrávali, že to iste nejaký dobrodruh, ktorého poznal Sokol na cestách (a boh zná, ako poznal, dokladaly dobrosrdečné dámy); tam zas tvrdilo sa, že to Nemec, tu zas poznávali v ňom Angličana s dokonalým splee- nom. Prečo sa Aristid nikde s ním neukáže? Sám ešte i do Hrabovcov prestal zachádzať.. tom niečo váži. Najzlostnejší pustili chýr, že je to sväto-sväte ruský emissár, ktorý priniesol Toryskému ruble a pri tej príležitosti vymeriava pre ruskú armádu karpatské priečody. Veď ho hájny mestečka Skalnice videl kresliť v Úžľabinách, kade r. 1849 prešla kozácka stotina a ako krupobitie z čista- jasna vrhla sa na maďarskú guerillu, pelešiaku a drancujúcu slovenské mestečko.

Chýry došli do malých, zato však veľmi čuj- ných uší pani slúžnej, a na tejto nie neobyčajnej ceste k úradnej vedomosti slúžneho. Pán slúžny urobil vážnu tvár a vážna tvár slúžneho dodala chýrom pravdepodobnosti! Boli by zaviedli vyšetrovanie — keby nebolo toho »medveďa!« Sokol je dráč, duellant, hrdlozez, grobian! Čert s ním vyjde!

A Ludovít ticho kreslil, písal a básnil ďalej pod pokroviteľským krýdlom priateľa. »Podme raz už i medzi ľudí,« riekol Aristid v nedeľu pri čiernej káve. »Jestli vám milo, môžeme dnes urobiť vychádzku. Poznáte okolných ľudí najrozmanitejších útvarov.« A tu nakreslil krátkymi slovami bytie a žitie niektorých súsedov. Ludovít nemal nič proti zájazdu do kraja.

Priatelia zavítali u Hrabovca. Starého nenašli doma. Karola vstala od

postilly, položila okuliare do knihy a zavrela okuté jej doštičky. Šedé, zvedavé oko stareny blýskalo nedôverčivo na cudzinca. Ona si ho predstavovala strapatého, mohutného, s veľkou rozčúchanou bradou a krátkym tučným nosom. Javil sa ináč, hovoril plynne nemecky a hľadel tak nevinne do sveta, že sa starká osmelila bližšie potiahnuť svoj stolec. Eugenia vnišla do izby svojím tichým krokom a sadla s nemou poklonou na stolec. Ľudovít bol prekvapený zjavom Ženky. Z rečí priateľových utvoril si o nej celkom iný obraz. Prekvapil ho tichý mier na tvári dámy, preživšej také ťažké zkúšky, prekvapila jej krása, ačpráve bol pripravený na neobyčajný zjav. Jej čistý, zvonný hlas okúzľil Ľudovíta, zaujaly ho umné zvraty reči a určité, ako by celkom ustálené náhľady o všetkom. Zdalo sa, že bola na každú odpoveď pripravená. Aristid šiel pozreť včely s Fridrichom a tetka zmizla z izby za svačinou. Ženka pustila sa s Ľudovítom do čulého rozhovoru. On hovoril o svojich cestách — najlepšie to thema medzi neznámymi ľuďmi. Hovoril živo, krásno, ako to ležalo v jeho umeleckej prírode. Ona zmienila sa bez ostýchavosti o chýroch, ktoré o ňom kolovaly, ba zasmiala sa srdečným, klokotavým smiechom nad jeho poznámkami o malichernostiach vidieckej spoločnosti. Eugenia sa veľmi riedko smiala. Karola až do susednej izby, kde šálky vyberala z kasne, začula hlasný, prsný smiech Ženky. »Chvala Bohu,« pošepla si dobrá starenka, »ožíva to dobré dieťa.« Svačina prešla ticho, oživeno. Aristid nerobil svojich výpadov, šetriac hosťa, za čo dostalo sa mu vďačného pohľadu Karoly. Fridrich zvedavo vypytoval sa Luda o cudzine a cestách, zvlášte o Dražďanoch.

Keď priatelia odišli, nemohúc dočkať Hra- bovca, opanovala obe stránky úplná, vzájomná spokojnosť. Karola tešila sa, že Záhorec nenie Rus — veď sa dozvedela z jeho rečí, že pozná jeho strynu; Ženke páčil sa Živý cit, s akým vedel hovoriť; Fridrich bol rád, že dopočul sa od neho o Dražďanoch; Aristidovi bolo milé, že sa jeho priateľ dobre vžil do pomerov. Ľudovít si spokojne pohvizdoval na zpiatočnej ceste. Jemu stály pred dušou veľké, zvláštne krojené oči krásnej ženy. »Ako by sa dali vykresliť?« Prijdúc domov, pokúsil sa o to. Márne. Roztrhal náčrtok. »Keby mu chcela sedieť?!«

Iné návštevy neurobily na profesora zvláštneho dojmu. Našiel ľudí obyčajných, ponorených v denné a miestne malichernosti životné; niektorí boli smiešni, niektorí nebezpečne zaostali, niektorí falošne pokročili a len málo ich bolo prostých. Všade hovorilo sa o voľbe, o úrode, o barónových koňoch alebo o šatách panej podsudcovej, ktorej veruže pomery nedovoľovali luxusu. Tu našiel

náruživého jarmočníka, tam „ferblistov, ktorí sa pri každej hre povadili, potom pomerili a konečne popili; tam otca s tromi dcérami, oblečenými v kongruentné karirované šaty, odpovedajúcimi na všetky otázky »igen« lebo »nem,« bez rozdielu, v akej reči otázka postavená bola. Tu i tu natápal na pohostinného farára, na starnúcu pannu s mladuškými citmi, na mladých ľudí so starými črtami, na odroňov s ozrutnými rukami a s dešperátnou maďarskou výslovnosťou. V Skalnici sa málo bavil, odohnala ho nuda. V »panskom hostinci« našiel plno Židov, v kassíne puch lacného dohánu a bežné vtipy, na trhu baby, predávajúce oštiepky i švabachom tlačené litánie a snáre. Šviháci hrali v »kaviarni« na nesmierne veľkom billiarde s nízkym mantinellom, tak že im ožtlé gule behaly viac po zemi, než po zelenom súkne, ktoré ukazovalo plno veľkých dier, zle sošitých. Veľký fľak od petroleja rozťahoval sa v prostriedku vo forme Asie: z strednej lampy nad stolom totiž čupla každú hodinu kvapka oleja. Dáka natierali miesto kriedou o vápno vydušaného múru a hrešili po maďarsky.

Ludovít utiahol sa k Aristidovi. Nedele a sviatky trávil u Hrabovcov. I so starým pánom sa dobre skamarátil. Volby totiž boli rozhodnuté, Kropáči prepadol a do duše starého korteša vtiahla zase nuda a lenivá spokojnosť, ktorá bola vytrhovaná iba kontami; byly to najviac krčmárske kontá. Hrabovec kontá posielal Kropáčimu a Kropáči pravidelne Hrabovcovi. Židia žalovali, korteš s kandidátom sa povadili a vec došla pomaly do svojej koľaje, tak že Hrabovec pokonal sa s veriteľmi, utrpiať zase škodu majetkovú.

Leto stálo na svojom vrchole. Poľné roboty pohltily všetok čas Aristidovi. Záhorec zachádzal vždy častejšie do Hrabovníka. Eugenia bola mu hádkou, problémom vzácnym pre umelecké tvo renie. Pozoroval jej nenáhly návrat k životu, k pôžitku. Videl, že až teraz dosahuje svoj vývin, že dozrieva k úplnosti, že stáva sa ženou v najkrajšom smysle slova. Chvilami si pochleboval, že mnoho dopomohol uzdraviť jej dušu. Viedol s ňou dlhé rozhovory, uvádzal jej myseľ do hĺbín a vynášal do výšin. Jeho fantasia maľovala jej čarovné perspektívy života, ukazovala na pravé pôžitky. Na špeciálne pomery nedovolil si poznámky, hoci dal jej cítiť, že mu byly známe. Aristid dobíhal zriedka do Hrabovníka. A divno, čím viac blížil sa Ludovít k Ženke, tým jasnejšie cítil akési vzdialovanie sa od priateľa.

»Vy máte úplné právo robiť na život nároky,« hovoril jedného dňa Záhorec k Eugenie, ticho kráčajúcej po jeho boku; »a preto neviem, prečože stránite sa

sveta, večne nosíte smútočné šaty a hľadíte seriósnym, zasmušilým pohľadom na všetko. Ledva, že vás vylákali na dnešnú prechádzku! A predsa je pre vás príroda opravdovým lekárom. Tak málo pekných duší stretávame; škoda vašej pod šedým závojom smútku a samotrznenia.»

»Vy znáte osudy moje a divíte sa tomu? Vy ste schopní vylíčiť utrpenia ľudí — úryvok vášho románu, ktorý ste mi prečítali, mňa hlboko presvedčil o tom — a nechcete pochopiť stav zlomeného srdca ženského, postavenie stvorenia, ktoré nemá pod sebou pôdy?«

»Láska a ocenenie, ktoré sa vám dostáva so všetkých strán, je úrodná pôda k ďalšiemu kvetu. Ženská, ktorá vie tak dobre vlívať na svoj kruh, nemusí zúfať. Nešťastie ohromí nás na čas, ale zničí iba slabé duše. Vaša duša nenie slabá!«

»Som žena. Čo môže takého hrozného postihnúť vás mužov?« Eugenia zastala a hľadela skoro prísno na Ľudovíta. »Ztratíte majetok, máte možnosť ho nadobudnúť. I keď ho nenadobudnete, neprestali ste byť jednotkou vo svete; treba sa len starať o nully, zdvihujúce vašu hodnotu. Ztratíte drahú bytnosť — príde čas a rany zacelia! Akú ztratu nenie v stave zabudnúť muž? Ba i keď najhroznejšie príde na vás, keď utratíte meno, Česť, ešte i vtedy je úlava možná: svet je široký, možno počať život znovu na druhej polguli, alebo za rovníkom. Vaša podstata ostáva nezmenená. Ináč je to u nás; také nešťastie, aké som ja mala, rozumí našu podstatu, my už nie sme to, čo pred ním, my sme v podstate ztratili právo jestvovať, a už iste nárok na Šťastie. A okrem toho, veď sme ničím ... ničím!...« Ženka sa zamyslela a sklopila oči na kamenný chodníček, vedúci k rozvaline starého zámku. Zo stavby ostaly len niektoré múry a kvadrami vykladaná studňa, zasypaná do poly skálím a drobizgami. To bol cieľ cesty. Za nimi štvrťhodinou tiahla dosť hodná spoločnosť. I Aristid sľúbil, že príde podvečer na hrad.

»I vám zostane možnosť nového života, len treba na ňu veriť! A konečne, v čom pozostáva neobjemná veľkosť vášho nešťastia? Prežili ste tri roky nezdařeného manželstva. Bez viny prešli ste cez pokušenie. Sám nehodný muž, s ktorým vás sputnali, uvoľnil vás bez najmenšieho vášho pričinenia! Kde tu priepasť, ktorá by nedala sa mostom preložiť?«

»Daromné mosty, keď ste už na dne priepasti.«

»Chyťte sa pomocnej ruky, ktorá vás vyzdvihne.«

»Niet takej, a keby bola, nedosiahne. Hlboko som, veľmi hlboko.«

»A keď by chcel niekto sostúpiť až na dno a mocným ramenom podňať sladkú ťarchu až do svetla, na Boží, krásny svet?«

Eugenia pozrela významne, tázave na Ľudovíta. Tvár jeho bola zduchovnená, oživená.

»Vy ste umelec, beriete veci so svojho stanoviska. Umelci radi blúdia pestrým sedom pôžitkov, a sami sajúc sladkosti života, pripravujú iným blahé chvíle. Umelci žijú pre krajšie momenty ľudského života, my obyčajní ľudia musíme i horké znášať. Vy nechcete vidieť, že sú sväzky, ktoré sa nedajú pretrhnúť, sú povinnosti, ktoré si uložil sám človek a musí im slúžiť až do konca života, zvlášte, keď ich stvrdil sám Boh.«

»Vy ste milovali Eduarda!« zavolal skoro nastrašene Ľudovít a zostal stáť; tak teda nepochopil ešte mladej ženy. S každým rozhovorom vynachádzal nové, neodkryté poklady jej duše.

»Milovala,« odpovedala sucho Ženka a poslala ďalej. Jej krásne prse vlnily sa chôdzou; snáď viac rozčulení, lebo až posavád' nebolo pozorovať na nej zadychčania.

»Nemožno, nemožno,« nevdojak preriekol umelec a ťažoba padla mu na dušu. »Veď ona prvý raz povedala nepravdu,« pomyslel si a zatajil v sebe dych. »Neráčte upadať v samoklam! Boli ste takmer deckom, padli ste pod tortúru ... sami s hrôzou myslíte na ubehlé časy! Kde tu mala miesto láska? Sami ste riekli onehda, že váš priechod z detinstva do žravých bôľov bol ramenitý, náhly a nečakaný?!«

»Milovala som nešťastníka. Jeho bezodný bôľ, jeho bezvýhodné rútenie sa v priepasť som milovala. Sto ráz kliala som svoju slabú ruku, ktorá ho nemohla zastaviť. Načo láska šťastným ľuďom? Láska státných je zpolovice sebeckto, láska ku kráse je opájanie samého seba, je lichotenie sebe. Milujte špatnosť, milujte nehodného, aby ste ho zachránili pred pádom. Potom uznám, že viete pocítiť celú hĺbku božského slova »láska.« Nič romantického nebolo v srdci mojom; i ja robila som nároky na život i pôžitok, a keď ma minul, preklínala svoj osud, vadila som sa so svojím Hospodinom! On mne preukázal milosť a osvietil ma. Viete, že Eduard pozdvihol na mňa svoju ruku, že mňa surovo, bôľne udrel? Ach, to som nemala riecť. Vy tuho ťaháte zo mňa konfessie — hnevám sa na vás, nenie to šlechtné ... . Áno, pozdvihol ruku ... v strašných bôľoch, v slzách, krvavých slzách bojovala vo mne zášť, pekelná zášť s láskou, onou vyššou láskou, akej nepochopí mužský um a nepocíti nikdy mužské srdce. Už víťazila zášť. Vtedy rozložil sa predom mnou obraz života, osnovaného na základe zášti; hoj, zaplesalo srdce a počalo biť tak bujno, telo rozpálilo sa, každý

nerv vo mne vibroval ... divoká túžba pomsty ma zachvátila ... pomsty, ktorá ma mala blažiť, túžba využiť svobodu a hodiť sa do strašného víru pôžitkov a neviazanosti! Veď on zlomil vieru!! I zľakla som sa! Nuž, či summa zrady a neresti má mať takéto následky? Či zkaža má byť matkou ešte hlbšieho úpadku? Zmeravela som. Horúce slzy kanuly na rameno moje, modré od šlahov korbáča! Slzy osvätily modrinu. Mizla zášť a zvíťazila láska. Obrnila som prse svoje trpelivosťou. Zúrenie krotila som lichotením, krivdy odmeňovala som dobrodením. Podpísala som všetko, čo odo mňa žiadal, hoci protivila sa tomu celá rodina, a keď upadol do nemoci, bola som mu milosrdnou sestrou. Nuž povedzte, či nemám právo povedať, že milovala som svojho manžela?»

Mráz prebehol telom Ľudovítovým. Slová krásnej ženy rinuly sa z jej prs traslavým, zduseným tónom, ony opájaly jeho hlavu. V rozčulení rozhovoru zdvojnásobnila sa krása Ženky. Jasné zraky dostaly hĺbku nezmernú, jej karmínové pery sťahovali sa v prísny výraz. Znak zabudnutého a znovu mocne vzkrieseného bólu zaihral okolo sladkých úst.

»Samoklam, samoklam,« pomyslel si Záhorec, ťažko vydychujúc. »Ona nemámi mňa, ale mámi seba! Táto bohatosť ženských krás prázdna by mala byť samolúbosti? Toho ani v románoch nedočítaš sa. Nenie-li to koketeria?«

»Vy neveríte? To ma bolí! Ja som myslela, že je vám to všetko také jasné, ako toto letné nebol Pomyslíte len, čo som? Pomenujte môj stav menom! Len pekne, bez frás, bez kvetov. Dievčensstvo venovala som manželovi, manželstvo rozdvojil on, ale nezrušil. Devou som byť prestala, neoplakávam ako vdova mŕtveho, nie som spojená s živým. Nosím jeho meno, keď som mu obetovala svoje, ale necítim slasti a strasti manželstva. Čo potrebujeme sháňať sa po výrazoch a okrašľovať nešťastie? Či môžem počítať na úctu a vážnosť? Nie! Prosiť môžem o ne, ale žiadať ich nemám oprávnených nárokov. Na žene, odlúčenej od muža, leží tieň, čo by bola belšia ako sneh — tieň neodplaší nijaký blesk priazne ani zdvorilosti. Almužnu prijímam, keď mi dáva svet uváženie a česť.«

»Vy prijímate povinnú úctu! Avšak keď chcete hovoriť bez kvetov, dovoľte i mne otázku bez obalu. Či je tak nemožné sprostíť vás spomínanej neistoty? Nieto dosť príčin, aby ste zákonne roztrhli sväzok, ktorý je skutočne rozorvaný na večnosť? Načo askesa, ktorá mučí nielen vás, ale i vašich milých, a neprospeje nikomu. Či môže Boh chcieť daromné ziabnutie a hynutie života? Roztrhnite putá!«

»O to chlopotí sa strýc. Z mojej stránky darmo čakajú na nejaký krok. Čo mi pomôže amnestia zákona, čo mi pomôže omilostenie cirkvi, keď si nemôžem

sama sebe dať uvoľnenie. Už som sa dokonále smierila so svojim osudom: táhať zkažený život svoj po Božej vôli do hrobu. Ztrata moja sa nikdy nenavrátí. Načo plakať, načo hádzať sa a metať v jaskyni bez východu? Kameň padol do hĺbokosti morskej. Zažblnkol napokon, ktože ho vynesie na biely svet?»

»Mohutná búrka ho vyhodí!« riekol Ľudovít; »náruživosť, pohnutie, zvrátenie citov, zákonná daň životu, ved' i ona je povinnosťou!«

Postáli na výklenku, zkadial mali krásny výhľad. Hory zdaly sa byť vyššími. Azúrom svietily vysoké hole. Spoločnosť sa blížila. Starý Hrabovec vydychoval ako mech a hrešil na hlúpy návrh, teperiť sa po skalách ako mulica. Tetuška Karola vzdychala a obdivovala výhľad. Fridrich vliekol celú garderobu šiat. Marka niesla koš, najľahší; sluhovia vliekli hlavnú časť potrawy. Mladá slečinka, pokrevná Hrabovského, sotva zanechavšia pensionát, opierala sa o ramedo gavaliera s cvikerom, ktorý každú reč počínal s »ja«. Volal sa Emil Mravec a mal mnoho podobného s týmto zverom, len nie ohľadom pilnosti, lebo bol pre lenivosť vyhodený z gymnásia a darebáčil teraz u otca, kasnára, ktorý myslel, že má v ňom poklad. Hovoril mladý šuhaj nosom, ako sa tomu naučil medzi takzvanými firtliškami, špeciálnym to druhom uhorskej mestskej mládeže. Shromaždená spoločnosť vtiahla medzi rummy a rozložila sa v tieni starej steny so strelňami.

III.

Tetka Karola ustlala z kepeňov a ručníkov celý diván pre brata. »Opatrnosti nezbyva,« chlácholila ho, keď sa durdil; »Či si už zabudol lamento a výskot v jaseňi? Celé štyri týždne ani hnúť, a lekár nevychádzal z domu.«

»Ešte si pec mala vziať!« riekol Hrabovec a spúšťal sa na svoje miesto, podopierajúc sa na striebrom kutú palicu.

Ludovít Záhorec rozhladel sa po kraji. Mierno zvlnená rovina prestierala sa pred jeho očami, so všetkých strán obrubovaly ju vysoké vrchy. Miestami sožaté obilie nakopené bolo v mandľoch. Dedinky včnievaly ako zelené ostrovy z obilného mora.

»Výlet by bola pekná vec,« poznamenal Hrabovec, utierajúc si pot s čela, »keby človek naozaj leteť vedel. Ale takto si horko zarobíš trochu toho sviežeho vzduchu!«

»Ja som ušporadoval výlety v Prešporku,«< ohlásil sa Mravec, prestupujúc s nohy na nohu, »grand výlety, pol mesta sa zúčastnilo! Šampaňské tieklo, celá vojenská banda hrala. Ja a gróf Lopresty riadili sme kadrillu; šesťdesiat párov tančilo.«

»Nože, nalejte, Milko, toho vína za poháriky pretrhol ho Hrabovec, »a potom tančíte s Loprestym trebárs menuett.«

»Herrliche Aussicht!« zasipela mutirujúcim hlasom »kišasonka« Ernestína a ovievala roz- horúčené mliekové líčka čiernym vejárom z ebenového dreva, »was fur schone Cirrus-Wolken steigen am Horizonte empor.«

»Dovoľte, milostpani,« riekol ticho Ludovít, jednu z tých utešených šišíek, ktoré vidím na horizonte!« Tetka Karola usmiala sa prívetivo a počala deliť zákusky.

Chutilo všetkým náležite, čo i netieklo Mravcovo šampaňské. Starý pán bol dobrej vôle a počal rozprávať kortešské kúsky.

»Prijdem vám do Ráztok. Tam bieda! Vyrúti sa mi oproti celý rákoš žien a detí: »Hrabovec, Hrabovec má tlstý bachorec!« vreští rota Koreh; »Kropáči báči sedí na pcháči, zjedol mačku na pekáči,« píšti celý chór chlapčískov. Hm, zle je, pomyslím si; ale už len nezreteriruješ. Zatiahnem do hostínca. Už popredku po-

- slal som ta kmotra Kabaňu; hltoš kadejaký, nemá dna, mizne v ňom všetko, ako by si do riečice lial. »Čos' vykonal?« pýtam sa ho. Stál v šerkovni nad opitým človekom, sediacim na stolci. Hlava mu visela na bok, ústa bľabotaly nesrozumiteľné slová. »Budeš, či nebudeš?« volal na opitého Kabaňa, už tiež dobre potúžený.

»Čo robíš, stonoha kadejaká, veď tu celá vzbura!«

»Ach, urodzený pane,« riekne Kabaňa opravdu smutným hlasom, »zle, zle sa mi vodí! Už desiaty liter lejem do tohoto chrapúna, a ešte ani raz nezavolať »iljen Kropáci!«

Všetko sa rozosmialo.

»Ja som Toryského zbuktatoval v našom okrese,« pochvastal sa Mravec; »už veci zle stály, päť dedín odpadlo od nás. V poslednú noc soberiem sedem vozov, hybaj do toho kúta. Pohádzem chlapov na vozy ...«

»Len jednou rukou ste ich hádzali?« opýtal sa nevinne Fridrich a chlpol si z pohára.

Mravec sa skonfundoval. Jeho tenkár vychudlá postava a nervózne agitujúca rúčka nesúhlasila s takou prácou. Nastala malá pauza.

Ludovít poodišiel bol od spoločnosti a rozložil svoj cestovný maliarsky rebriček. Marka stála pri ňom, rozopiaty dáždňik držiac nad papierom, na ktorý hádzala zručná ruka umelcova ľahké náčrty. Mravec sa priplichtil k nemu.

»Ja som tiež kreslil znamenite,« riekol, zhybnúc sa nad mappu, »i tušom i kriedou. Je to krásne umenie, len mnoho trpelivosti treba. Tento vrch ste zle nakreslili — nenie taký strmý. A obloky na múre nie sú také veľké. Tá vežička je znamenite trafená — zimozel ste zabudli, zimozel, ráčte len pozreť, zimozel tiahne sa hore stenou.«

Ludovít neodpovedal, ale kreslil ďalej. Mysel' jeho bola pobúrená, lietala ako lastovica pred búrkou. Lichotilo mu, že Ženka bola taká sdielna a dôverčivá k nemu, a predsa cítil tajný nelad v útrobach. Jej dôvera podobá sa zdvorilému skloneniu sa silného k slabšiemu, nenebezpečnému, ktorý i pri zlej vôli nemôže nadužiť sverenú tajnosť. On je viac príjemnou hrou, ručným zrkadielcom, v ktorom sa raz zhlíadneme a potom zatvoríme klapňu a nestaráme sa viac oň. Jak celkom ináč chová sa Ženka k Aristidovi. Celá jej postava dostáva seriósnejší výzor, slová jej znejú plnšie ... Ona by sotva vedela tak vyžalovať sa pred ním, sotva by tak svobodne otvorila pred ním srdce, avšak každé jeho slovo padlo by u nej viacej na váhu. On je v jej očiach mohutnou skalou, kdežto umelec rovná sa vetru, ktorý príjemno chladí líce, ale o ktorom nevieme, zkaďe prichádza a

kam veje. A predsa Ženka zaujala mocne city jeho, celá duša jeho preplnená bola vôňou, ktorá okružovala jej ladné zjavenie. On usiloval sa celou svojou tvorivou silou upevniť, schytiť jej obraz tuškou i perom, až konečne uznal, že márne namáha sa. Chýbal mu mier, ktorý je podmienkou umeleckého spracovania. V hneve nenačrtáš hnevlianca, tak ako netreba sa opiť, abys znázornil opilca. Darmo siaháš po kráse fantáziou svojou, keď tonieš v nej, darmo hľadáš výrazy opísať prelesť, keď vzdycháš zamotaný v jej sieťach.

Spoločnosť kypela najlepším veselím, keď ukázala sa pekná hlava Osmana medzi krami. Aristid prijel za ním na vrancovi. Osman bežal rovno k Ženke, položil svoj pysk zdvorile na jej lono a opálal kučeravým chvostom; potom vyskočil a vítal svojho pána. Mravec ho chcel pohladit', aby dokázal svoju súcosť športovnú, ale Osman pozrel na neho s boku a zavrčal jedovito. Mladý pán bol mu vari pripohyblivý. Aristid pohrozil psovi, ktorý spustil sa na brucho, očividno zahanbený. Neskorý výletník doháňal dobrou veselou vôľou zameškané chvíle, rozosmial všetkých, dusil Mravca, keď sa chvatal.

Ludovít pozoroval svojim vnímavým okom každý pohyb Eugenie. Zdalo sa mu, že sa zjasnila jej tvár. S tichým žiaľom obdivoval statnú postavu mladého muža, voľnosť pohybov, istotu v každom hnutí. »Na takého muža sladko je opreť sa. Akási triumfálna bezpečnosť chodí s ním.« Oko umelca utkvelo na Eugenie. »Mnoho pribuzného je v týchto dvoch zjavoch,« pomyslel si s ustrnutím, »iste práve preto tak časté ne- shody medzi nimi. I teraz sa hádajú, avšak je to hádka plná vnútornej harmonie. Stavil by som sa, že niet podstatného rozdielu medzi nimi. Prečo neháda sa Eugenia nikdy s Mravcom, ktorého slová tak protivia sa jej tichej prírode? Ona je k nemu prívetivá a bráni ho, keď ho vysmievajú. Zdá sa mi, že stojím u nej s Mravcom na jednom stupni.« Táto myšlienka zarmútila Ludovíta. Melancholickým pohľadom zahľadel sa na hory, ktoré pestrily sa rozličnými farbami v bleskoch k západu kloniaceho sa slnka.

»Čo taký zamyslený, pane professor!« riekol Aristid a položil mu na plece svoju ťažkú ruku.

»Uznávam márnosť našich snáh! Pozrite na farby tamtoho pohoria! Vo večnom menení naháňa jedna tinta druhú, tu chmára, tam jasná zeleň, tu zas modrý pruh! Večný pohyb, večné trasenie, a plátno naše je také nehybné, mŕtvé... Preto snáď tak málo platíme svetu, preto padáme do jednej kategórie s komediantmi a akrobatmi. Podívaš sa, zatlieskaš a konec! Kde tu celok, kde tu obširne znázornenie krásy? Tlčieš sa, biedny umelec, od paradoxa k paradoxu, vylievaš srdcovú krv — a neznázorníš ani lesku oka, ani tieňa letiaceho oblaka.

Nedivím sa veru, že napriek všetkým námahám nikdy nedosiahne umelec vážnosti v ľudstve, akú máte vy ľudia diela, ľudia skutočnosti.«

»Kedy by bol umelec spokojný so svojim osudom? Dones mu hviezdy z mliečnej cesty, on ti ich odhodí, ako deravé lieskovce. Muž prosaického diela nemá toľko uznania, ako ľahký miláčok Gracií. Bieda je v tom, že umelci čiahajú po nemiestnom uznani, chcú mať tam platnosť, kde to nemožno. Na ten neduh trpia všetci. Znamenity komik, miláčik obecnstva, namyslí si, že je veľkým politikom a počne písať články, ktoré pravda idú do koša. Hu! svet si neváži umelca! počuť potom žalobu. Je to tá stará nôta Torkvata a Antonia!« Ludovíta obrážaly slová Aristidove. Cítil ich pravdu a tým väčší bol jeho bôľ.

Na zpiatočnej ceste prepustil Aristid svojho koňa starému Hrabovcovi, ktorý dost pevne sedel v sedle.

»Ani pensionovaný generál!« zavola za Hrabovcom Sokol, keď arcikorteš počal niesť sa poľnou cestou.

»A my pôjdeme chodníkom; možno, že ho ešte predídeme.« Spoločnosť sa pohla. Aristid podal Eugeniei rameno. Emil Mravec obskakoval okolo Ernestíny, odoberal jej šál i vejár, nasádzal neprestajne cviker na nos, triasol rukami, prestupoval ako by ho páčila pôda, strúhal vtipy a smial sa im sám veľmi chutne, hlasným, traslávým chechotom.

»Einzig,« sipela pensionistka a klonila hlávku prívetive na bok.

Záhorec šiel popredku s tetkou. Sokol zdržal krok.

»Divný to dnes deň,« pomyslela si s ľavným úžasom Eugenia. »Na ceste sem náhlil Záhorec a doniesol ma do tónu, ktorý úprimne želim. Teraz hamuje Aristid a hľadí akosi vážne.«

»Čo súdite o Ludovítovi?« pýtal sa Sokol Malinskej, keď ich už ostatní na kus odbehli. »Veď trávi u vás celé hodiny, mali ste teda dost času a príležitosti nazreť do jeho záčinku.« Na podobné výrazy už bola navykla Ženka pri Aristidovi, a preto sa mu nezadivila.

»Jestli vám na tom záleží, môžem vám smelo vyznať, že som vám vďačná za túto známosť. Obcovať s ním je príjemno, hladko. On netiesni človeka, nezavadzia nikdy. Chceš-li, on hovorí; hovorí s citom, kreslí obrazy a zas ich sotiera; fantasuje, posudzuje, ale nikdy neuráža. Chceš-li, on mlčí; tak umno mlčí, až pri ňom voľno. Myslím, že to pochádza ztadiaľ, že je skromný.«

»So skromným hlupákom neobcuje sa príjemno a hladko ! Skromnosť je len

vtedy ctnosťou, keď je spojená s duševnými prednosťami, so silou. Vám neimponuje skromnosť, ale sila.«

»A uňho mnoho vnútornej sily. Reč jeho plynie raz voľným, tichým prúdom, a vtedy vyzerá nezdravisto, skoro bys' ho ľutoval. Druhý raz rúti sa prúd jeho reči, ako horská bystrina; vtedy blýskajú sa oči jeho, tvár potiahne sa ľahkým rumencom, skoro bys' mu závidel spôsobnosť oduševnenia! Ach, mne sa tak ťažko oduševniť! Jakúsi šedú farbu dostáva život a svet.«

»Ludovít vám ho ožiari ružovou farbou svojho ducha.«

»Na chvíľku. On sostúpi do hlbín ľudského bytu — človek musí nevdojak za ním. Tam otvárajú sa jaskyne, v nich fosforeskuje magické svetlo a odráža sa od drahokamov. Zas indy zachce sa mu vyleteť do výše: aké výhľady poskytujú nám! Nedohľadná diaľ leží pred žasnúcim zrakom, a predsa sa vyznáme v nej, na známych punktoch utkvie oko.«

»A nebojíte sa závratu?« Hlas Aristidov šiel z hĺbokosti jeho širokých prs, znel priduseno, tak že patrné bolo, že je mladý muž rozčuleny.

Malinská trhla nevdojak rúčkou, zavesenou v ramene Sokolovom. Aký to tón? Nikdy nepočula tak vravet Aristida.

»Vy viete oceniť výborného muža. O tom som nepochyboval,« pokračoval Aristid obyčajným svojim zvučným hlasom; »my sedliaci sme s rytiermi ducha vo veľmi zlom položení. U nás je všetko nudné a všedné. Namiesto do jaskýň s magickým svetlom, chodíme do koňskej stajne, a namiesto romantického letu nad oblaky uspokojiť sa musíme s prácnym škriabaním sa na senník. To by bola konečne ešte znesiteľná bieda. Avšak stáva sa, že i nám srdce zatrepotá a počne vyskakovať, ako mladé baranča. Potom až nastane krísa. Siahaj po slovách — slová ti ujdú, chceš vyjadriť svoje myšlienky — a ony sa ti pomotajú do chomáča, nikam von! Medzitým, čo sa takto chlopotíš, metáš, príjde pekne operený vtáčik — chňap — už je jeho zlatá muška!«

»Načo sú vám slová?« riekla niečo uspokojená Ženka, »vy ste vyvolili lepšiu časť, vy máte skutky. Na vás opiera sa slabý, vy sýtite hladných a ženiete áa do predku bujarou silou. Len pred hodinou závidel náš básnik dôležitosť a vážnosť dielnym ľuďom. Vy ste ho celkom dobre zavrátili. A teraz padáte do tej samej jamy, z ktorej ste ho tak zručne ťahali. Načo sú vám veterné zámky, keď staviate solídne z kvádrov? Načo vám sila v slovách, keď sa ona javí v diele?«

»Tak, tak! Ťahaj, kuvik, ťahaj veselo! Načo tebe naslaždenie, načo tebe bozk krásy, ťahaj a jedz — tu korýtko ovsu! Neha života patrí iným, silným v slove, krásnym duchom; keď sa ti zjaví obraz krásny a ty zahladíš sa naň so svätou

túžbou — prehltni slinku, kuvik, a ťahaj ďalej, čerte, až ti okále vylezú. A predsa máme i my neraz veľkú chuť zastaviť sa na chvíľku a okúsiť z toho zakázaného nektaru.«

»Kto má ľahší prístup k pôžitkom, nežli vy, ktorí pracujete na výdatnej pôde? Medzi vašou sejbou a vašou žňou srok krátky. Povážte však sejbu »duchovných rytierov«, ako ich menujete, aká nevďačná je ona pre nich. Väčšina ich pije kalich naplnený šťavou z bolehlavu, a nie nektar. Po smrti stavajú im síce pomníky, vy nie ste upriamení na vďačnosť budúcich pokolení a staviate si sami paloty.«

»Nech sovy húkajú v nich, nech salamandri vlečú čierno-žlté bruchá po ich mramorových dlážkach, keď nevtiahne do nich opravdová, vyššia slasť životná! Vy ma nerozumiete, Ženka, nerozumiete, lebo nechcete rozumieť!«

Purpurom sfarbily sa líca Malinskej. Sokol nazval ju prosto »Ženkou«! Stalo sa to teraz po prvý raz. Či azda zavdala ona podnet k takejto nebývalej dôvernosti, previnila sa niečim? Zopakovala rýchlo všetky svoje slová, ale nešašla v nich nič pochybného. Večer rozhostil sa krajom, okolité vrchy stratily svoje kontúry v šedej hmle večernej. Nad hlavami mladého páru zakrákala opozdená vrana, i preletel klukatým, trhavým letom netopier. V machu svietily svätobjanské mušky, keď cítily kroky, zahášaly svoje lampadky. Dvaja výletníci kráčali nemo, Aristid necítil na ramene rúčky Malinskej, ona prestala sa opierať. Pred domom Hrabovcovým čakala ich ostatná spoločnosť. Zastali. Sokol naklonil sa k Ženke a riekol tichým, hlbokým hlasom :

»Obrazil som vás, milostpani? (na posledné dve slová dal dôraz). Odpustte ...«

Mravec nedal mu dohovoriť.

» Čo. čo-čo, čo?« priletel zvedave k Sokolovi a dotýkal sa jeho prs. »Vy chcete ešte dnes domov? Ja mám tu znamenitý voz, zaveziem vás.«

»Ďakujem. Mám koňa.« A vskutku, jeho kôň už hrabal nohou na dvore a zarehtal, čujúc svojho pána. Ľudovíta zadržal starý pán na noc. Sokol vysadol na vranca a zmizol vo tme, ktorá medzi časom nastúpila. Dlho ešte bolo počuť štvormonohý dupot. Eugenia vyhovorila sa na ustatosť a jednostranný hlavybôľ a išla do svojej chyženky. Rozpustila svoje dlhé vrkoče a sadla i k otvorenému obloku. Pred dušou jej zkrsla bledá tvár, zosinalé ústa, strhané oko — ach, tak páčivo hladelo ... Večerný chlad ovial jej líca. Šedými oblakmi zastreté nebo dvíhalo sa ako opona ponad košaté gaštany.

Mravca nikto nezdržal ... iba Ernestin kiš- asoň blyskla naňho túžobným očkom. Tetka Karola zaviedla ju do svojej chýže.

»Kiss di hende,« sladkavým hlasom zanôtil a zostal sám na chodbe, ktorú tvoril výklenok domu, ležiaci na štyroch vápnom obielených stĺpoch. V bráne stála Marka a hladela do ulice. Mravec šiel okolo nej.

»Ej, aká strojná jašterička,« zaliečal sa a letel jej rukou do sviežej, buclatej tvári.

»Mladý pán!« ozvala sa slúžka hlasno, až sa dvor ozval a psi zabrechaly, »takú im vysolím, že budú o rok pamätať!«

Emil Mravec zapapral pravou nohou ako kohút, ľavú nakrivil v podobe veľkého C a, zašomruc nadávku medzi zuby, šibol okolo uhla nie ináč ako kmín, ktorého pri pokuse prichytili. Brech psov a zvonivý smiech Marky sprevádzal ho. O chvíľku prišiel Pavel Ruža a zastal u brány.

»Ešte sa hneváš, Marka?« spýtal sa tichým, kajúcim hlasom.

»Nie, Pavle, nehnevám,« a s tým podala mu kytku.

»Teda si nespýšnela, Marienka?«

»Ach, trochu hej. Či to škodí?«

»Dá-li Boh, na jaseň, Marka! Otec už stavia,« a chcel chytiť dievča za ruku.

»Marka, Marka,« ozval sa z obloka hlas Karoly. Marka udrela dlaňou po Pavlovej žilnatej ruke a zmizla ako blesk v chodbe.

Šťastný Pavel šiel domov a veselo si cestou hvízdal. »Budeže to za ženička, ako iskra,« hundral sám k sebe a smial sa celou tvárou. Mal pravdu. Bože môj, tak málo treba šťastným ľuďom, keď chcú byť prostí a prirodzení! Avšak spoločenskými pomermi prekrútených ľudí ženú strasti čez temné chodby labyrintu. Zrno pravdy v človeku obložené je spúšťou umele snovanej lži, a drieme ako semä vo Faraonovej hrobke. Jak pomotané sú naše cesty, a pravá je predsa taká priama; jasná si ty stopa k dobru, jasná, osvietená božou lampadou. My ale blúdime neustále. Ako vystríhať sa mýlky, ako hájiť srdce pred rozpálením a krv pred zimničným rozprúdením? Nie, to nemožno. Tu mi hľodá v duši pochybnosť. Mier duše je iste želateľný, on dáva nám šťastie. My modlíme sa zaň, my túžime po ňom v slzách a pokání. Prečo? Preto, že jestvujú i náruživé porovy a búrky v útrobach našich. On je ako oasa v púšti, ako ostrov uprostred nesmierneho mora. Letia dusivé piesky na krídlach horúceho vetra, vlny morské špliechajú neustálou melodiou, a v tom ruchu milý nám je bod, na ktorom spočinie ustatá duša! Nepocíti tichej rozkoše duševného mieru, koho neunavily vlny a víchre náruživého rozčulenia.

IV.

Ludovít Záhorec nemohol spať. Už po tretí raz zapálil sviecu a počal čítať. Písmeny behaly mu pred očami, vyskakovali z linií, šírili sa, až konečne slialy sa v chaos. Odložil knihu a zahľad sa v poval. Poval zdvíhala sa, dostávala konkávne formy kupoly, počal sa krútiť... Zavrel oči — predstavila pred neho milostná tvár Eugenie, ale tá tvár mala krčovite stiahnuté črty, oči boli vypúlené, zimničné, pera zsinalá. Zdvihol sa. »Či som v horúčke?« pýtal sa a položil ruku na čelo. Čelo bolo studené. Úzkosť išla naňho. Chcel volať ... nevládal.

Vstal z postele, otvoril oblok. Svieži nočný vzduch zosilil jeho čuy, len buchot srdca nemohol zastaviť. Ono bilo tak mocne, že sa nevdojak chytil za ľavý bok.

»Preč, preč z tohoto kraja,« šeptal, »tu niet pre teba zdravého vzduchu! Pokojné srdce tvoje počína biť, mier duševný prchá a tratí sa navidomoči. Moje útroby horia strastou, krv prúdi sa do hlavy. Preč, preč z tohoto kraja! Pôda páli ma pod nohama, ťahám do seba páľčivý vzduch. Myslel som, že dávno otrezvel um môj a srdce uspokojilo sa. Aký to samoklam! Čo zožiera ma, čo trápi ma? A či je to všetko len hra fantázie? Zkadiaľ môj nový bôľ?«

Už počalo svať, keď Ludovít zasnul mrtvým, ťažkým snom. Napriek tomu skoro pre- cítnul a šiel do sadu! Tam našiel Fridricha, ktorého poprosil vyhovoriť ho pred domácimi, že sa vzdialuje bez odbierky. Šiel na Kokavku. Sokol, ho privítal nemo, vzal za ruku a viedol do svojej chyže.

»Brat môj,« riekol po malej prestávke, medzi nami má byť jasno. Poviem vám otvorene: chodníky naše sa nebezpečno križujú. Načo klamať druh druhu? Nerád hrám sa na slepú babu. Čo myslíte urobiť?«

Ludovít nerozumel celkom slovám svojho priateľa, ale šípil smysel jeho temných narážok.

»Nebolo by smiešno, keby dvaja mužovia, tak úzko spojivší sa, neprehovorili o tom, čo ich trápi deň i noc? Nuž dobre, počnem ja vyznanie. Eugenia Malinská je predmetom mojich najvyšších túžob, vrchol nárokov, ktoré mám na život. Moje osudy majú s jejmi akúsi podobnosť. Oba boli sme zmietaní

búrnyimi vlnami, nad oboma klenulo sa šedé nebo. Iste preto moja strasť! Verte mi, znám tlmiť v sebe bôľ, nezajajknem za každým úderom. Tu som však premožený, moje samozaprenie mizne, a ja, ktorý vedel som sa pasovať s tigrom, ktorý nezľakol sa troch ozbrojených brigantov, ktorý podržal chladnú krv v dáždi gúľ ... trasiem sa pred nemilostivým pohľadom Eugenie. To moja spoveď, a vaša?»

Ľudovít mlčal a hľadel s úžasom v obhorenú, tlumeným rozčulením oživenú tvár priateľa. Zas cítil sa mu byť blízkym ... srdce pohlo sa v ňom polo bôľne, polo radostne. Postava Eugenie počala sa zjasňovať pred dušou jeho v ideál, umelecký ideál, ktorý ospevujeme, ale neprítahujeme k sebe do svojej moci, tak ako obdivujeme v nemom zadumení sochu, ale ne- smyslíme si stisnúť jej ruku. Radostou, vyššou povedomou radostou zabúchalo v ňom srdce. »Si predsa umelec,« pomyslel si, »schopný nadchnúť sa, oduševniť čistým nesebeckým oduševnením! Bol si na mýlnej ceste. Ja a Eugenia!« Skoro sa mu chcelo zasmiať, radostným, šťastným smiechom, keby nebol cítil spolu i osteň bolesti a lútosti.

»Pane Sokol, ako ďakovať vám za vaše čestné, otvorené postupovanie? Vy ste jedyní šmahom preťali hlboké nedorozumenie, ktorého nite mohly sa dlho vliecť a putnať nohy naše! Nie, chodníky naše nekrižujú sa, ale bežia paralelne. Malinská dojala svojou mocnou osobnosťou dušu moju, načo tajiť, ale celkom ináč, ako vašu. Vy milujete ako muž, milenc, ktorý chce stať sa manželom zbožňovanej ženskej. Ja obdivujem Eugeniu ako psychológ, umelec, básnik. Pre vás je ona predmetom silného želania, túžby dosiahnuť všetko, — mne je ona hviezdou, ktorú obdivujem a možno i skúmam zďaleka, ale ktorú nežiadam si soveť do náručia. U vás je láska, u mňa enthusiasmus, u vás je reálna skutočnosť, u mňa hra fantázie, u vás je možnosť dosiahnuť a uspokojiť sa, u mňa púhe rozčulenie citov, ktoré vylejú sa v tvorbe a srdce sa hneď vylieči. Nie, naše chodníky nekrižujú sa.«

Tvár Ľudovíta blčala posvätným ohňom pravdy. Hlas jeho znel tak neobvyčajno zvučno, plno a chvel sa vnútorným rozčulením.

»Je to veľkodušnosť a či samoklam?« pýtal sa v duchu Aristid sám seba. Ľudovít pozoroval jeho nedôveru a zasmútil nad ňou hlbokým, opravdovým smútkom, necíťac sa byť obrazeným. Mäkká duša jeho rozbolestila sa a srdce v ňom záupelo.

Priatelia rozišli sa — každý po svojej práci. Ľudovít dlho písal ... dokončieval poslednú kapitolu svojho románu. Aristid šiel do papierne, obzrel

stodoly a vyšiel do poľa. Na poludnie po obede predložil básnik priateľovi rukopis svojho diela.

»Ajhľa, ja som už hotový ... hľadte i vy po svojom vec ukončiť.« S tým odchádzal.

»Kam, Ludovíte?«

»Do Hrabovníka,« riekol Záhorec a pozrel Sokolovi tak úprimne do tvári, že Aristid hodil spokojne rukou a dal sa čítať rukopis. Neodložil rukopisu, až keď prečítal nahlas posledné slová poslednej hlavy: »... Umelec dal sa na cesty ... duša jeho očistená v ohni strasti, zjasnená bleskom, ktorý padol do nej z oka vysokého, anjelského stvorenia, rozšírila perute svoje a vzniesla sa až v čistý, nadvozdušný äther, v ktorom veje duch Boží. Triumf jeho je nevysloviteľný! On prebolestil jednu ťažkú noc a dosiahol najvyššie, čo súdeno je dosiahnuť smrtníkov: „duševný mier.“

Sokol pohrúžil sa v hlbokú dumu. Ako vysoko stála pred ním osobnosť poetova, ako jasno svietila jeho duša! Ani »velkodušnosť,« ani »samoklam« nemal miesta v hrudi jeho. On patrí medzi ľudí; ktorí sostožení sú z jemných látok, ktorých srdce odtrhlo sa od zeme a bije vyšším bitím. Aristid nemal pokoja doma. Pred večerom sadol do bričky a viezol sa do Hrabovníka.

»Milostpani sú v záhrade,« štebotala Marka a doložila tichým hlasom, položiac prst na svoje svieže ústa: »a plačú, dlho už plačú. Bol tu pán Záhorec a dlho hovorili s nimi o samote... niečo veľmi smutného museli priniesť!«

V chodbe ozvaly sa kroky. Hrabovec vyšiel celý rozjarený.

»Vitajte, vitajte,« hovoril pospešno, »mám plné ruky práce! Uprázdnilo sa miesto sirotského, o týždeň je stoličný výbor. Moje výhľady sú veľmi skvelé ... všetko myslí len na mňa. Váš hlas, pán súseď, azda tiež budem mať?«

»Rozumie sa samo sebou.«

»Priahaj, priahaj!« volal silným hlasom do dvora. O chvíľu už sedel na bričke, v ľavej ruke fajku, v pravej striebrom kutú palicu. Fajku zapálil si až tamvon, vykrútil ľavý fúz ... »Pohni, Janko!« a chumáčé dymu kundolily sa za odchádzajúcim.

Aristid šiel rovno do sadu.

Eugenia sedela na lavičke pod košatou lipou, ktorú viedli umele do šírky, tak že konáre jej tvorily hustú strechu. Zamysleno hľadela pred seba, opretá o peň lipy. V ruke držala nerozpečatený list.

Aristid zostal stáť, dojatý krásou, ktorá ešte nikdy nežiarila v takej omamujúcej sile. Eugenia ho nespozorovala. So zadržaným dychom hľadel na

bohaté krásy voľných údov. V samote sme omnoho prirodzenejší, ako pred ľuďmi, tak ako i naša tvár je omnoho pokojnejšia, keď nehľadá do zrkadla. Eugenia žiarila, plála ... z nej vialo prelestou, prednosti veľkej, krásnej duše boly v sladkom súzvuku s lepotou tela; všetko volalo u nej k životu, k vyššiemu pôžitku. Nie každý človek schopný je požiť sladkosti života, mnohým chýbajú orgány; zjemnený vkus a istá sila, ktorá vyžaduje sa ako znášať bôľ, tak i znášať neobsiahle rozkoše. Aristid stál nepohnuto, bál sa prerušiť jej pokoj, ktorý tak zdvihoval jej krásy a obkľučoval ju krážom nevýslovnej miloty. Ľahúňko splyvaly mäkké letné šaty jej údami, zpod nich vidné boly skrížené nôžky v úzkych, gombikovaných botinkách. Nepohnute sedela, oči upreté nadol. Tieň dlhých mihalníc padal ostro na bledú tvár. No razom Ženka sa trhla zimnično, veľké slzy vyronily sa z jej očí a tiekly voľno lícami. Aristid vrátil sa niekoľko krokov. Nechcel, aby zvedela, že ju pozoroval; načo takéto prekvapenie? I sám bol priveľmi rozčulený. Nijaká moc, nijaký hlas rozumu nebol by ho zdržal, on by ju bol schvátil v ramená, pozdvihol ako dieťa a sovrel mocne, neodolateľne. Srdce jeho bilo, cítil v sluchoch každý tlkot tepny. Zpružil sa, vydýchol niekoľko ráz hlbokým dychom a pošiel hrmotným krokom k lípe.

Malinská vstala a podala mu s tichým úsmevom ruku.

»Podávam vám teraz ruku nie vo svojom, ale v mene vášho priateľa.«

»Ako to, milostpani?«

Ženka podala mu list, Aristid ho rozpečatil.

Bol to krátky list.

»Aristide! Odchádzam. S Bohom! Nezabudni na svojho priateľa. Môj náhly odchod nenie ani vrtocha, ani následok nejakého bôľneho pocitu. Vašu lásku vyčerpá som do dna, odchádzam s bohatou dušou a hlavou plnou dúm večných, neskonalých. Som silný, cítim, ako potrebný som pre svoj slovenský národ, ktorému posvätil som život. Nenie to márnosť: cítim v sebe zdroj, z ktorého napojím smädné duše. Vy ste očistili, vyvyšili, obohatili srdce moje! Boh vám to nahradí šťastím, ktorého ste hodni, lebo nežijete samým chlebom. Zriedkavý to zjav v dnešných hmotárskych časoch. Dovoľte mi jednu prosbu: nemýľte sa, Ženka a ty, vás spojil sám Boh, netrhajte tieto sväzky. Eugenia plakala predou mnou, ona sa znovu zrodila v tých slzách! Drahocenné perly, z nich svieta šťastie. Pravota jej blíži sa ku koncu. Hrabovec mi riekol, že očakáva tieto dni riešenie najvyššieho súdu, ktorý umožní vaše spojenie! Azda ma potom uvidí Kokavka! Zatiaľ s Bohom! S Bohom, druh môj a ty Čistá slovenská duša, pred ktorou sa klaniam k čiernej zemi. Moje veci pošli do Prešporka.

Uznáš-li za hodné, obstaraj vydanie môjho románu, doňho vliam som krv srdca svojho. S Bohom, Aristid, poceluj bielu rúčku svojej nevesty! Tvoj Ludovít.«

Sokol podal Ženke list. Ona ho prečítala, ruka jej klesla do lona. Tichý ston ozval sa z jej prs. Nastal boj v nej, boj zúfalý, potriasajúci základmi jej bytnosti.

Aristid stál pred ňou nemo. Cítil lútosť, cítil šťastie, nádej i strach. Do sladkosti nádeje miešala sa muka neistoty. Večer blížil sa, už len v horách diel blesk slnka. Tichý vetor šumel listím košatej lipy. Krdel' všetečných vrabcov sletoval so sliviek na hriadky s čvirikom. Pestrý stehlík priletel ako blesk a sadol na suchý konár slivky. Krútil hlávkou, trepotal chvostom a zapískal.

Ženka pozdvihla oči. Pred ňou stál bujarý muž s výrazom úcty a lásky na tvári. »Život, život,« volalo to v jej hrudi. »Šťastie, šťastie,« šumelo jej dušou. Ono je také blízke — treba len ruku vystreť. Smäd za životom tak žarký a blízko zdroj, jej osud tak neistý, smutný, a tu možnosť premeniť ho na istý a blahý. Málokedy dopraje Boh človeku, aby sám rozhodnul nad svojím osudom: jej dal ho v ruku. Ale v úzadí duše akýsi bôľ! Akýsi divný hlas ozýva sa tam, nepoňatný, ale zvučný. Aký to hlas, aké šumenie a vrenie v najhlbšej hlbine: až tak usedá srdce a trasie sa, ako osikový lístok. Aká to obava, aká samonedôvera? Čo donesieš tomuto mužovi, ktorý šlechetnosťou, ba snád lútosťou hnutý, zdvíha k sebe rozladenú bytnosť, ktorá nevydá už nikdy čistého tónu? Otrávená tráviš, zničená ničíš, shodená do priepasti ťaháš za sebou. Nie.

»Ženka!« zavolal Aristid, »počujte hlas veľkej duše umelcovej! Nikdy bych nebol predstúpil takto pred vás, nehodný som vás! On by vedel pochopiť, oceniť vašu hodnotu! Ženka, osvobodte seba i mňa! Čo hatí vás, čo múti peknú dušu vašu?«

Srdce Eugenie stiahlo sa křčovito. »Áno, pravdu hovoril Ludovít,« počala nápadne ticho, »ja milujem vás, Aristid, milujem vás, teraz prišla som k tomu povedomiu. Ono zbudené bolo Čistými slovami básnika, ktorý odišiel pred hodinou. On jasno rozvinul predo mnou to, čo driemalo v záhyboch duše mojej. Samoklam» mizol, životná sila hlásila sa konečne k právu! Chcem žiť, chcela bych žiť! Čo očakáva mňa, jestli poslúchnem hlas temný, volajúci nie?«

»Nepočúvajte na onen klamlivý hlas! Verte srdcu, verte mne, ktorý oddáva všetko do vašich milých rúk! Nie vzbúrená krv, nie pal strastí mladistvých, ale hlboké presvedčenie a rozhodnutie muža máte pred sebou. Odhodte už raz čierne rúcho a závoj smútku, vyjasnite čelo svoje, podajte ruku človeku, ktorý čestne mieni!« Aristid podával jej ruku, ktorá sa lahúňko triasla. Ženka vstala. Oči jej sa zasvietily, úsmev, srdečný úsmev sadol jej na tvár.

Zas vyhrkly jej z očí dva prúdy slz, prse sa dmuly, tie ladné, oblé prse, pretrpevsie tolko bôlov a unížení. Pomaly dvíhalo sa jej krásne, plné rameno.

Šust krokov ozval sa. Vysoký muž v zanedbanom, veľmi ošumelom obleku blížil sa k lipe. V rozčulení nezbada ho ani Aristid, ani Ženka, ktorej búrila telom i dušou slasť nového života. Neznámy muž zastal pred lipou. Tvár jeho bola žltkavo-bledá, oči horely svitom nočnej bludičky. Oči Ženky padly naňho. Podávaná ruka klesla.

»Eduard!« zavolala silným hlasom, podobným kriku topiaceho sa človeka, ktorého už-už pohltit majú vražobné vlny. Malinský stál a hľadel tupo pred seba.

»Poznáš ma ešte, poznáš?« preriekol siplým hlasom a počal kašľať. »Máš teda dobré srdce! Prosím o almužnu! Toto iste môj následník?« obrátil sa k Aristidovi, ktorý zbledol na smrť. Silný muž cítil, že ho nechcú nohy držať. Sadol na lavičku a hlava jeho klesla do dlaní.

»Neprišiel som žiadať svoje práva, nie, Ženka! Neboj sa. Len ďalej, podaj mu ruku, podaj! Ja som ju odstrčil, odstrčil! Si v práve! Podaj mu ruku! Neboj sa, moja za ňou nikdy viac nesiahne!« Malinského schytil suchý kašeľ, na perách začervenala sa krv. Ženka priskočila k mužovi a priložila svoju bielunkú šatku na jeho pery. Hlasitý plač jej ozýval sa sadom.

»Ticho, Ženka! Príde tvoj strýc, ja sa ho bojím! Nevolaj strýca, Ženka, nevolaj ho, prosím ťa! Ani Karolu nevolaj! Len chvílenku ešte — hneď sa ztratím! Podaj mu ruku, podaj, Ženka!«

Eugenia zalkala srdcolomne.

»Podám, Eduarde, podám na rozlúčenie, muž môj, upokoj sa; Eduard, tys chorý, veľmi chorý.« Aristid nemo stisol Ženkinu ruku. Tvár jeho mala popolavú farbu, zdalo sa, že zostarnul. Ticho vyšiel zo sadu, sadnul na svoju bričku a šľahol nemilosrdne do koní. Tie zopály sa vysoko, zalomily pyšné hrdlá a letely ako šarkany.

»Milostpani, milostpani,« bolo počut mekotavý hlas od dvora. Emil Mravec blížil sa k manželom svojim trhavým krokom. V ruke krútil krátku paličku. Prepletal nohami, až sa jeho končitá hlávka potriasala.

Ženka ovinula ľavým ramenom Eduardovu šiju, pravou rúčkou hladila tvár na smrť bledú a vychudlú. Mravec vypláštil okále, pohrabal pravou nohou v Štrku chodníka, naklonil tvár a zostal ako primrazený stáť.

»Pfui Teufel,« zašeptal, vidiac ošúchaného, strhaného muža u boku krásavice, kypiacej krásou a jasajúcej životným ohňom. Kontrast bol veľký, porážajúci. Ona stála ako kvetúca lipa pri suchej jabloni, ktorej posledná

ratoliestka odumiera. Suché konáre stoja nedvižno, neciteľno, ich nepotrasie ohnivý vetor — tucet lístkov, už ožltých, smutno trepotá vo vetre. A lipa medzitým vydáva sladkú vôňu a obživuje, silí a teší všetko zôkol-vôkol.

Mravcova tvár postupne hlúpla. Konečne rozovrel rty, zašomral nesrozumiteľné slová a bežal nazad. Kamienky chodníka skákaly ako žabky zpod jeho traslávých nôh, dupkajúcich a miesiacich štrk.

»Ach, frajln Ernestin!« riekol k pensionistke, ktorá držala v ruke knižku v zlatoreze a vyvracala interessantno oči nahor, iste rozčulená čítaním sladkostných výlevov erotických. »Gnä Frau celý Samaritán. V sade sedí s akýmsi otrhaným pobežajom a hladká ho po líci!«

»Impossible!«, vzdychla kišasonka a vystrčila topánočku zpod červených šiat. Karola vnišla do izby a začula posledné slová. Strpia. Tušila niečo neobyčajného. Sobrala sa do záhrady.

Mravec použil vhodnej príležitosti.

»Frajln,« riekol sladkým, pisklávým tónom, »už dávno chcel som riecť vám svoju tajnosť — ja, ja, frajln, ach — ako mám vysloviť svoj cit ... takto, toto ...?!« Od veľkého citu spadol mu cviker s nosa a zahúpál sa na elastickej šnúrke.

Ernestína ukryla nôžku pod červené šaty a odvrátila tvár.

»Ach, si Witzbold! Čo to má znamenať?«

Witzbold nechcel robiť vtipy. Pristúpil bližšie, vzal kišasonku za chudú, vlhko-studenú ruku. Ona počala rukou krútiť ako nebožiecom, on ju nepustil, ale pritiahol ku svojim prsiam. Na šemisetke mal veľký gombík v podobe podkovy, ktorá sa celá so všetkými siedmimi klincami odtlačila na kišasoňkinej ruke, tak mocne tisol k prsiam drahú, studenú pačku. Kišasonka sa začervenala, vzdychla a obrátila oči rovno k zenitu. Tu bol priaznivý okamžik.

Mravec spustil sa na pravé koleno a oblapil ramenami tenký pás svojej krásky.

»Emil — to je strašné — wen der Onkel... die Tate ...«

»Ja sa postavím celému svetu na odpor, len tvoje sladké »áno,« len tvoje nebeské »áno« daj mi počuť. Ja —« Emil Mravec vystrčil bradu dohora, roztiahol ramená a počal triasť rukami. Emilii vypadla kniha so zlatorezom z ruky, uđrela o svoj roh a postavila sa dolu písmom, ako pozlátená strecha.

Dvere sa otvorily a dnu vpálil Hrabovec. Trstenica striebrom okutá vypadla mu z ruky. V izbe bolo už šero síce, ale dosť svetla, aby mohol dokonále obdivovať nežnú skupeninu.

Nasledovala kľatba, ktorú neznesie tlač. Starý pán zohnul sa za trstenicou,

chytí seladona za golier a zdvihol palicu k driečnemu úderu. Ale Mravec, ktorý hotový bol postaviť sa celému svetu na odpor, hodil na zúrivého pána prosebný pohľad, ktorý odzbrojil ťažkú ruku Hrabovcovu.

»Marš!« zareval starý pán ako tur, »jobra kaňarod! Tu zohnul sa k zlatej strieške. »Liebesklänge«, čítal zo zlatých litier, »hrmen sto bohov prabohov, dám ja vám »Liebesklänge!« Mladý pán uspel otvoriť dvere. Ako blesk letely za ním »Liebesklänge.« Zlatá strieška oddelila sa od listov a klapla Emilovi na chrbát. Listy knihy frčaly ponad jeho plece až na dvor a padly do kaluže medzi kačice a husi, ktoré sa veľmi poľakaly, a trepotajúc krídlami, vyronily sa z kaluže na breh. Hus stárka, cítiac sa na pevnine v dostatočnej bezpečnosti, potriasla chvostom a obrátila sa so sykotom k predmetu, čo taký veľký zmätok narobil medzi dvorskou hydinou.

Mravec zabudol zapaprať pravou nôžkou, ale nezabudol nohy nakriviť. Oddýchol si na čerstvom povetrí. Marka vybehla na krik z kuchyne a vystrčila hlavu z dvier.

»Dones mi klobúk, Marka,« riekol prosebným hlasom náš zamilovaný hrdina. Dnu sa neopovážil, lebo z izby zavznieval hrom Hrabovcovho hlasu. Po rýchlej expedícii ohnivého galana počal totiž Hrabovec svoju kázeň k Ernestíne, ktorá bola s nimi v rodine a prišla »aufs Land« k nemu. Marka vbehla do chyže pre klobúk.

»Nech sa páči, mladý pán,« riekla, dusiac v sebe smiech. Emil Mravec vytrhol jej klobúk z ruky a odišiel bez krátkej paličky. Ľavé plece ho páliło. On potriasal plecom a nechutný úsmev sadol mu na tvár. Vychádzajúc z dediny, stretol Pavla Ružu.

»Mladý pán,« riekol šuhaj k švihákovi: »ešte raz nech pošklbnú Marku, čo u Hrabovcov slúži, a tak im namažem ohlávku chrbát, že budú volať troch felčiarov. V rukách Pavlových opálala sa naozaj ohlávka. Mravec neriekol ani slova, zaškúľil na Pavla a zrýchľil krok. »To bol fatálny deň,« pomyslel si, keď prišiel do poľa, »nech čert berie všetkých dedinských grobianov. Ja idem do Pešti.«

V.

Karola zalomila ruky a zostala stáť pred lipou.

»Ten človek opováži sa predstúpiť pred oči tvoje, holúbok môj!« počala hlasom poloplačlivo- vým a polosrditým. »Ten vagabund nehanbí sa položiť nohu svoju do tohoto domu! Eugenia, a s tvojím dovolením, s tvojím vedomím! Ženka, pre Kristove rany, vzdial sa od neho! Von zo sadu, von z domu!« Hlas dobrej Karoly sa triasol. Rozsrdený Hrabovec, fučiac a hrešiac, šiel chodníkom. »Pomysli si, sestra,« kričal už zďaleka, »ten trasonohý, zbrklý fitfiríť, ten peštiansky spitzkopf, opovážil sa ...«

»Viem, všetko viem,« riekla tetuška, »veď je tu, veď je tu!«

»Ba kýho beňaha! nemá dost na »Liebesklänge«, stonoha kadejaká!«

Eugenia vystúpila zpod lipovej strechy.

»On je môj muž, strýčko!« riekla ticho, ale určite.

Hrabovec vyvalil oči. »Vari sa dnes všetky ženské zbláznily!« pomyslel si. Ženka pokračovala: »a ja som jeho žena! Prosim vás, pristavte rozsobáš! Rozhodnutie moje nedá sa premeniť.« Medzitým prišiel i strýc pred lipu. Až teraz pochopil Ženku. Tvár jeho začervenala sa, ruka počala sa triasť. Výstup medzi Malinským a Hrabovcom bol búrný. Medzi oboma stála Eugenia, tichá, ako by sa nič nebolo stalo. V hlbine peknej duše svojej cítila vyplnenú prázdnotu, ktorá ju tak trápila. Srdce zatrepotalo ešte raz, pred oko jej duše predstúpil Aristid, v úzadí ukázala sa šlechtná postava Ľudovíta: »posledný raz,« zašeptala a zavrela na chvíľku viečka.

»Teda tak, milostpani!« zareval zlostne strýc a jeho ústa sa nakrivily. »To je vďaka za to, že som vás privinul k svojmu srdcu, keď tam ten pán premrhal tretinu Hrabovcovského majetku! To je vďaka za to, že som vás osvobodil, skoro už celkom osvobodil od korhela a márnotratiča, vytiahol vás z kaluže! Pekne, pekne, pani neter! A ty, Malinský, opovážiš sa vkročiť na moju pôdu, ktorá je obťažaná dlhom tebou urobeným! Ty príjdeš na oči žene, ktorej zkalil si celý kvetúci mladý život! Fel az út, le az út!«

»Teda vyženiete si i neter,« riekla so studenou spokojnosťou Eugenia. Eduard hľadel tupo pred seba. Neprírodná červenosť sfarbila jeho zbiedenú

tvár: on zdržal kašeľ. Nemoc je silnejšia, než vôľa človeka. Kašeľ vybušil a Eduard odvrátil tvár ... Karola pozrela útrpne na zahubeného človeka. Súcit počal sa budiť v jej útrobe.

Hrabovec bol neústupný. Obrátil sa chrbtom, dupol nohou a odišiel do svojej chyže.

»Čo s vami, deti!« bedovala dobrá Karola. Išla k bratovi. Ten sa osopil na ňu. »I ty pôjdeš z domu! Ani slova viac! Nechajte ma o samote!«

Eduard chcel sa odobrať. »S Bohom, Ženka, i bez pravoty osvobodím ťa naskore! Neprijímam od teba viac obetí ... tys' mi obetovala mnoho, mnoho ... Čo po mne, polovičatej mrtvole? Ale svedomie nedalo mi pokoja, bál som sa, že zomrem bez tvojho odpustenia. Prosím ťa o to odpustenie, ako o almužnu, ako o skvelý dar. Dovoľ stisnúť tvoju rúčku.« Ženka podala mu obe ruky, on ich celoval. Chcel ísť.

»Ja pôjdem s tebou, Eduard! Ty sa iste zotavíš pod mojou opaterou.«

V biednej židovej chyži dedinského hostinca uložila Ženka muža svojho do postele. Celú noc kašľal strašne. Ona sedela pri posteli a neodvrátila oka od jeho tvári. K ránu zaspal nepokojným snom. Eugenia položila hlavu na záhlavie postele a akýsi nepovedomý stav zmocnil sa jej. Nebol to sen. Keď zdvihla hlavu, uzrela Eduarda polosediacého. Rozpálená tvár jeho bola úžasná, oko jeho zimnične svietilo.

»Čo ti je Edko?« spýtala sa.

»Kto si? Čo tu chceš? Daj mi ešte kalíštek! Čo ma trápiš? Pálenku chcem!«

Ženka striasla sa.

»Nepoznáš ženu svoju? Ženka je pri tebe, uspokoj sa.«

Eduard pretrel si oči. »Ženka, naozaj Ženka! V tejto diere? Čo s tebou? I tys' biedna? Smädí ma, jazyk mi prahne!«

Eugenia podala mužovi vody. Eduard okúsil — striasol sa. Potom ľahol si a zaspal. Ráno prišiel lekár; Karola poslala preňho bez vedomia bratovho.

»Skoro bude koniec!« pýtal sa ticho a spokojno nezdravý lekára žida, so zlatými okuliarmi na krivom nose.

»Len sa šanovať, šanovať! Katarr, gnä Frau, plúcny Spitzenkatarr.« Napísal recept a vzdialil sa. Fridrich čakal u voza.

»Nuž?« spýtal sa lekára.

»Tuberkulosa a —« pritom urobil znak pitia, »keď bude veľmi pýtať ... nech mu dá kvaterku. Potom vždy menej.«

»Biedna Ženka!« vzdychol si Fridrich Kremeň a slza zasvietila v jeho šedom oku.

Karola ukázala tajne celú dobrotu svojho srdca. Keď sa Eduard ako-tak zotavil, opatrla manželov peniazmi a vypravila preč; s Hrabovcom nebol možný kompromiss. On nechcel ani čuť Eduardovi, na ktorého pokánie neveril.

»Zakiaľ mohlo telo jeho slúžiť hýreniu, mučil ženu, nemajúcu páru na široko, zanechal ju, unížil, zhubil nádhernú, krásnu ženu, dobrú, vysokú ... Keď však hriechy obrátili front a ukázaly mu špatnú stranu svoju, lezie k nej, aby ju spravil svojou opatrovkyňou. I tu vidno ošklivé sebestvo. Ona je fantastka, ona chce byť svätou. Aká hlúposť!« Starý pán odplul a zahrešil, až sa hory zelenaly. Každý človek má svoj zvláštny spôsob, keď ho schytia nevšedné city. Rozmrzený, ba opravdu smutný nad odchodom Ženky, predsa nezabudol na svoju kandidáciu. Ale jeho kortešacia bola celkom iná: vadil sa s každým.

Aristid Sokol urobil posledný pokus u Ženky pred jej odchodom. Ona prijala ho v krčme v prítomnosti Eduardovej, vyznala, že pravdu riekla pod lipou, avšak doložila tichým hlasom:

»Nie, ja nie som stvorená pre šťastie! Veď veľmi jasno ukázal sa mi prst Boží pri prvom pokuse vymanenia sa z môjho kruhu. Nazad! zvolal jeho hlas, ja hlas počula som síce i predtým, ale nejasno. Temný bôľ ležal mi na prsiach i uprostred jasotu môjho rozdráždeného srdca. Vyplň povinnosť až do konca, vypi kalich svoj až do dna!«

Aristid nemohol slova prehovoriť. Jemu imponovala veľká, mravná sila Eugenie ... veď preto ju miloval tak veľmi. Ona je ženou iného, ktorý prišiel nazad k nej, zlomený duchom, zničený telom, ale s kajúcim srdcom. Roztrhlina, ktorá zdala sa byť taká úzka medzi ním a Ženkou, že ju ľahko mohol vyplniť súdny výrok, roztvorila sa medzi nimi na široko, že o jej prekročení nemohlo byť reči. Jeho cit bol čestný, láska veľká, čistá, od nejž záviselo šťastie života, — avšak čin Ženky bol bezúhonný, nevyhnutný. Kollisia medzi dvoma jednak šlechetnými citmi je strašná, koľko srdc pukne pod ťarchou takej dilemmy!

»Ženka, opusti mňa!« zavola Eduard a zaplakal. Pokryl chudými rukami žltú tvár a klesol na diván. Celá ťarcha veľkej viny zalahla mu na svedomí. Slová jeho znely opravdove, vrúcne.

Aristid nemohol ďalej hľadať na tento ťažký boj. Počal veriť, že v srdci Eduardovom predsa bol zdravý, šlechetný nerv, ktorý k jeho nešťastiu neskoro počal sa hlásiť. Avšak kto je k bezvýnimčnému odsúdeniu dost' zlý? Kto hodí kameň na zablúdeného v povedomí svojej vlastnej čistoty?

Aristid sklonil sa k Ženke a dotkol sa ľahko ústami jej jasného čielka. Posvätný bozk lúčenia. Potom vybehol z izby a silným krokom šiel ku Kokavke. »Ona je pravá,« šepnul, dojdúc domov a hodil sa na diván. Rozmýšľal, čo má pýtať za svoj kokavský majetok ...

Z južného Tyrolska písala Ženka Ľudovítovi.

Vypíšuc svoje osudy, dodala: »Už zacelely moje britké rany. Bôľ, ktorý hrýzol dušu moju, prestal, a keď i necítim »naslaždenia,« ako vyslovujete sa vy, polo-Rus (ľudské klebety mali predsa voľačo pravdu), hoci mám chvíle, kde hlásiť počína sa srdce ... istá tichá spokojnosť leží mi v duši ... povedomie, že som vedome neobrazila zákon Boží a hlas svojho svedomia. To je dušerný mier, ktorý vy tak vysoko ceníte. Ja poznávam celú jeho vyvyšujúcu silu. V ľavnom tomto vzduchu vedie sa dosť dobre Eduardovi. Tetka povolila nám malú apanážu, pri skromnosti môžeme sa tu ešte pobaviť niekoľko čias. Eduard mlčí, ale v každom jeho pohľade je toľko vďaky, toľko lásky! Krvou nepluje, špirituosov ani neokúsi. Kašle síce, ale lekár hovorí, že jeho nemoc nenie smrteľná; pri dobrej opatere môže i dlhšie žiť. Verte, že opateru má náležitú. Oči jeho sú jasné, tvár dostala zdravšiu farbu. Teraz som presvedčená, že ma miluje ... Strýc sa durdí a srdce jeho aksi rýchlo horkne. Nenie div, on nikdy hlbšie nenazrel do života ľudského. V človeku vidí iba votum ... Román váš čítam už po desiaty raz! Vďaka vám za pôžitok; vy ste v stave rozuzliť hádky a hlbšie problémy života. Aký rozdiel medzi vašim románom a poviedkami, ktorými krmili nás povrchní maďarskí a nemeckí pisáľkovia! Krásy slovenčiny poznala som až teraz, a až teraz na cudzej pôde uznávam, že je ona predsa mojím materským jazykom. Boh daj rodinke mojej veľa takých mužov, čo nie frásami, ale duchaplným vzdelávaním literatúry vedia získať proselytov pre veľkú myšlienku vašu! Tvorením iba získame a pritiahneme lepších duchov. Sišla som sa tu s ruskou rodinou, ktorá príhľula ko mne oprav- dovou náklonnosťou. »My Slaviani,« hovorí starý pán, nejaký štátny radca, »my bratia.« Ako sa pri tom šíri úzka, stiesnená hrud! Ako ma to potešilo! Oni bývajú až kdesi v Asii, a predsa rozumiem mnoho z ich reči! Veľký to pocit, pyšné povedomie, byť členom takej mohutnej rodiny. Ešte slovo o vašej skvelej práci: Vy nepíšete pre povrchné rozjarenie citov, no vaše dielo stojí na širokej postati skutočnosti a vysoké mravné princípy kvitnú nevdojak, samy sebou z pekných stráníc. Nevidno síce sentencie, ako: fabula táto učí ... atď, ale fabula vaša predsa učí a pozdvihuje!

Odpustite, že píšem po nemecky. Pekné veci po slovensky čítať je omnoho

lahšie, ako len prostredne niečo napísať! Tak nás vychovali... Hriech rodičov naozaj prišiel na deti. Eduard vás pozdravuje, ja som mu mnoho o vás rozprávala ... Počína zas kašľať! S Bohom, učiteľ môj ... Spomeňte si časom na svoju ctiteľku Eugeniu Malinskú. P. S. Nesmejte sa tomuto dodatku. Odpíšte mi, čo robí Sokol, jestli si s ním dopisujete. Odporúčam mu zakončenie vášho románu; nech nezabúda ani on na vaše krásne slová. Vďaka vám ešte raz, vďaka, a želám vám obom veľké dobrodenie božie: nech mier duševný neopustí vás do skonania. Vaša Ženka.

Hrabovec i tentokrát prepadol pri voľbe sirotského, trpí na podagru a vadí sa už i so svorným Fridrichom, ktorý gazduje zase len starým spôsobom. Karola chlopotí sa čez celý deň okolo gazdovstva a kuchyne. Už prestala odkladať, dôchodky našly kanál. Marku vydala za Pavla Ružu a prevzala pri svadbe úrad širokej. Mravec zmenil dvakrát svoje »politické« presvedčenie, nahneval otca a ztratil tri miesta, ktoré mu otec horko-ťažko zaopatril. Ernestína spieva v Slanici pri rozladenom piáne pisklavým, zato však veľmi sentimentálnym hlasom: »Wenn ich ein Voglein wär.« Mala známosť s dôstojníkom, ktorý chodil k jej otcovi na večere, a keď sa mu prejedla jeho kuchyňa, dal sa preložiť do inej garnisony a spolu i do srdca inej dcéry s večerami.

Aristid dlho chorel duševne. Pri všetkom obdivovaní vnútorných dôstojností Ženkiných predsa s bôľom niesol ztratu tak blízko, tak ladne kynuvšieho mu šťastia. Na ženbu viac nemyslel. Pomaly bolo mu nudno »učiť sedliakov o dva cole hlbej orať« a dal svoj majetok do prenájmu. Vo Viedni v obrazárni sišiel sa náhodou s Ľudovítom. Priatelia objali sa so slovenskou úprimnosťou a šli po slovensky na pohár vína.

»Čo s tebou, brat môj?« pýtal sa Aristid.

»Spisujem, spisujem — ale nenašiel som takého veľkodušného nakladateľa, akým si bol ty. Prídu i lepšie časy. Nakladatelia budú nás hľadať, nie my ich! Nuž čože s našimi známymi?«

»Všetko pri starom! Hrabovec hreší a stone na podagru; naša temná víla žije s mužom, ktorého vyrvala na pár rokov z hrtana smrti!«

»To zvláštna žena, brat môj! V nej býva opravdová slovenská duša.«

»Prepíatec, rojko ty kadejaký! No, ale to je pravda, že prevýšila nás všetkých vysokým smýšľaním! I teba, brat môj, i teba!«